СЛОВО Просвіти

Без мови немає нації!

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ КУЛЬТУРОЛОГІЧНИЙ ТИЖНЕВИК **52 (948), 28—31 грудня 2017**

Фото Георгія Лук'янчука

Дідухи — бійцям на передову

25 грудня в Товаристві "Просвіта" зібралися просвітяни й члени Соловецького братства для того, аби на східному фронті наші захисники відчули теплоту рідних домівок і нашу турботу.

Прийшли не з порожніми руками, а з різноманітними подарунками і продуктами, які мають бути на кожному святковому різдвяному столі. Ольга Шкира, директор бібліотеки Державного педуніверситету з Переяслава привезла ще й снопики збіжжя: під керівництвом досвідчених народних майстрів, зокрема Марини Чорної, членкині Спілки майстрів декоративно-ужиткового мистецтва та інших знавців українських народних традицій дружнє товариство в'язало дідухи. Прикрашали їх, як і належить, лялечками і національними прапорцями. Ці різдвяні атрибути — оберіг роду, символ урожаю, добробуту, віковічних звичаїв предків і духовного життя українців — шлемо туди, де навіть на Різдво не стихатиме ворожа канонада. Наші дідухи на Святвечір прикрасять тимчасові оселі наших воїнів — бліндажі на передовій чи польові кухні.

А разом із Дідухом на стіл ставитимуть і щедрі різдвяні подарунки просвітян і соловецьких братчиків, які того ж таки вечора Новою поштою відіслали бійцям на передову.

Власн. інф.

АВТОРСЬКА СТОРІНКА ГАЛИНИ ПАГУТЯК

3

З НОВОЇ КНИЖКИ М. СЛАБОШПИЦЬКОГО

9-10

ДИТЯЧА СТОРІНКА

14

НАШІ ЗВИЧАЇ

15

Дорогі українці, просвітяни, автори і читачі тижневика!

Сердечно вітаємо Вас із Різдвом Христовим та Новим 2018 роком! Зичимо Вам здоров'я, щастя і благополуччя, духовних сил і творчої наснаги, родинного затишку й надійного добробуту, душевного тепла й вірної любові! Бажаємо миру і перемог нашій рідній Україні!

Віримо, що світле Різдво Христове зігріє наші серця любов'ю, а весела Коляда закличе в кожну домівку щире українське Слово.

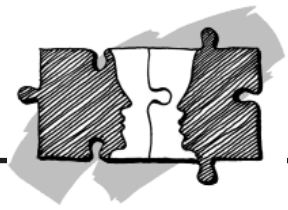

“Тільки разом, об’єднавшись, ми зможемо подолати всі перешкоди”.

«В’ячеславу Чорноволу — 80»

Так називався вечір-спогад, який організували Полтавське обласне об’єднання Всеукраїнського товариства “Просвіта” та відділ соціокультурної діяльності обласної універсальної бібліотеки імені Котляревського. Захід просвітяни присвятили 80-й річниці від дня народження В’ячеслава Чорновола — видатного провідника українського національно-демократичного визвольного руху кінця 80-х—90-х рр.; Героя України (2000, посмертно), журналіста, ініціатора проголошення Декларації про державний суверенітет України 16 липня 1990 р. та Акту проголошення Незалежності 24 серпня 1991 р.

Організатори продемонстрували присутнім відеоматеріали Українського інституту національної пам’яті. Потім вечір продовжився виступом голови “Просвіти” Полтавщини Миколи Кульчинського. “В’ячеслав Чорновіл був людиною динамічною, сучасною, абсолютно шляхетною. У нього і близько не було ніякого егоїзму, егоцентризму, як у багатьох політиків: і тодішніх, і нинішніх. Чорновіл жив Україною, це романтик Української національної ідеї. Для мене він був соратником і товаришем. В’ячеслав Максимович видавав протягом кількох років підпільний журнал. Можете собі уявити: в умовах російсько-тоталітарної більшовицької окупації тривалий час кадебісти не могли з’ясувати, хто ж його видавав. У цьому журналі була опублікована стаття про мій процес (за звинуваченням у “наклепі на радянську дійсність” Кульчинський був засуджений на два з половиною роки — авт.), а вирізки з нього моєму брату вдалось пронести мені в ув’язнення і це мені дуже допомогло”, — поділився думками і спогадами колишній політв’язень, дисидент-шістдесятник Микола Кульчинський. Він наголосив, що Чорновіл — це особистість масштабу Вацвала Гавела, Махатми Ганді, Лєха Валенси.

Пролунали патріотичні пісні у виконанні лідера етно-рок-гурту “Дель Тора” Євгена Янкевича. По-особливому сприйняли актуальну нині, в час російсько-української війни пісню “Прийшов москаль”. А ще присутні переглянули відеоверсію пісні гурту “Тартак” “Мій лицарський хрест”.

Свої вірші, присвячені видатному Українцеві, читала активіст “Просвіти”, заслужений журналіст України, поетеса і публіцист Ганна Антипович (Дениско). Також вона пригадала зустріч із В’ячеславом Максимовичем у Полтаві: “У лютому 1998 року зал був переповнений, полтавці дуже щиро зустрічали Чорновола, а коли уже починав від’їжджати, його оточили щільним колом. Кожен хотів перемовитися бодай словечком з цією людиною. Тоді в Полтаві він сказав такі слова: “Вірю, що серце України буде битися в унісон із серцем Руху”.

Насамкінець ведуча вечора Юлія Крамарєва прочитала поезії Атени Пашко — поетеси, громадської діячки, коханої жінки, дружини, щирого друга Чорновола.

У заході взяли участь громадські діячі, студенти-історики, старшокласники ліцею №1 Полтави, журналісти, бібліотекарі. Вони мали нагоду переглянути книжкову виставку. Це й перлина “самвидаву” шістдесятників, книга “Лихо з розуму”, що була написана ще до ув’язнення Чорновола — 1967 року. Також збірник його статей із дисидентського підпільного журналу “Український вісник”. Це і видання про альтернативне міліцейському, громадське розслідування вбивства засновника і лідера Руху, замасковане під автокатастрофу. Але родзинкою виставки стала демонстрація томів праць В’ячеслава Чорновола. Цей унікальний проект видавництво “Смолоскип” спільно із сестрою Чорновола Валентиною започаткувало ще 2002 року. У десяти томах опубліковані не лише праці В’ячеслава Чорновола як політичного і громадського діяча, будівничого сучасної української державності, ініціатора створення Народного Руху, але й його журналістський і публіцистичний творчий набуток.

Прес-центр Полтавського обласного товариства “Просвіта”

Всі ми діти твої, Україно!

У Національній опері України відбувся “Форум національних спільнот України”. Ініціатива проведення цього форуму належала Раді національних спільнот спільно з Міністерством культури. До участі в заході долучилися представники державного управління та керівники національно-культурних громад України.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Проведення форуму було спрямоване на гармонізацію міжнаціональних відносин, збереження етнічної злагоди в суспільстві, консолідацію та розвиток національностей України. На переконання його організаторів, Україна має якомога швидше пройти шлях інтеграції у великий Європейський світ. І пройти його не розрізнено, а єдиною державою, єдиною Українською нацією, тому що будь-який представник етнонаціональної спільноти — громадянин України.

— Цього року Міністерство культури України підтримало форум. І я впевнена, що ми й надалі братимемо активну участь у таких заходах. Ми живемо в дуже непрості часи, коли сусіди хочуть вирішувати нашу долю, диктуючи, якою має бути Україна. Думаю, що тільки разом, об’єднавшись, ми зможемо подолати всі перешкоди, — наголосила перший заступник міністра культури України Світлана Фоменко.

— Ми всі — єдина українська нація. Я українець вірменського походження і повинен зобов’язати себе і своїх дітей знати державну мову своєї країни і вміти говорити нею.

Знання української мови обов’язкове. І Рада національних спільнот України активно допомагатиме своїм представникам у цьому питанні. Заради миру, заради нашої країни, заради взаєморозуміння між усіма народностями, — зазначив голова Ради національних спільнот України Ашот Аванесян.

А голова Асамблеї національностей України Ровшан Тагієв, розповів про діяльність очолюваної ним Асамблеї, яка за чотири роки провела більше 100 заходів, активно допомагає українській армії, має представницькі функції в багатьох міжнародних організаціях, співпрацює з Конгресом США.

Про діяльність управлінь культури, національностей і релігій відзвітувалися представники Одеської, Донецької та Київської областей. Олена Олійник розповіла, що на Одещині мешкають представники понад 130 національностей, зокрема й кількість представників 17 спільнот перевищує 10 тисяч осіб. Серед популярних заходів, що відбуваються в області: Загальноукраїнський конкурс “Українська мова — мова єднання”, Всеукраїнська виставка-форум “Українська книга на Одещині”, Фестиваль української книги пам’яті Михайла Грушевського та Міжнародна книжкова виставка “Зелена книга”. Відбуваються фестивалі болгарської, гагаузької, молдовської та інших національних культур.

Аліна Певна повідомила, що на Донеччині працюють 65 громадських організацій національних спільнот. Серед них 18 грецьких, 9 вірменських, 5 німецьких, по 4 — азербайджанських, польських і ромських, 3 єврейських, по 2 — білоруських, російських і чеських. Відбуваються дні ромської культури, фестивалі мов національних меншин Донеччини, фестивалі грецької пісні.

А Ігор Подолянець зупинився на особливостях проведення фестивалю “Київщина — сузір’я злагоди”, що вже став традиційним. Фестиваль відбувався у Білій Церкві, Броварах, Вишгородському районі. До його проведення активно долучалися представники грецького, татарського, африканського, вірменського, чеченського, єврейського та польського національно-культурних товариств.

Яскравим доповненням соціально-культурного заходу став Всеукраїнський фестиваль “Всі ми діти твої, Україно!” за участю майстрів мистецтв, художніх колективів і солістів етнічних спільнот України.

Юні у вісімдесят

Едуард ОВЧАРЕНКО

У Національному палаці мистецтв “Україна” відбувся концерт Національного заслуженого академічного ансамблю танцю імені Павла Вірського, присвячений 80-річчю цього уславленого колективу.

Більш ніж у сімдесяти країнах звучали овації на адресу цих прекрасних талановитих митців, які краще від політиків і дипломатів репрезентують Україну. Протягом багатьох років вони плекають українське мистецтво, український мелос, українську культуру.

Ось як писала про цей колектив газета “Нью-Йорк Таймс”: “Якщо ви хочете пізнати цю дивовижну українську культуру, дізнатися про історію цієї країни, її душу і серце, то приходьте на концерт Ансамблю Вірського і ви все зрозумієте”.

Розпочав свій виступ славетний колектив оновленою прем’єрою “В мирі і злагоді”. Того вечора були представлені танці різних регіонів України від сходу до Карпат. Також можна було доторкнутися до танцювальної культури інших народів. Чимало вдячних оплесків отримав танок моряків, який виконувала чоловіча частина ансамблю. Даниною пам’яті засновника колективу, народного артиста України і СРСР Павла Вірського стали кілька хореографічних композицій, які свого часу поставив цей митець.

Особливо сподобався глядачам виступ вихованців дитячої хореографічної школи, що діє при ансамблі вже протягом 25 років. Ця школа побувала з концертами у більш ніж 40 країнах, отримувала гран-прі на багатьох престижних міжнародних конкурсах і фестивалях. Її головна мета — виховання великої синівської любові до української культури.

Усі присутні в залі з нетерпінням чекали на український гопак. Цей танець став завершальним акордом концерту й отримав найгучніші овації від вдячних глядачів.

Біла і чорна робота інтелігенції

Щоб зрозуміти українську інтелігенцію, варто прочитати хоча б ці дві книги: “Талант” Степана Васильченка і “Хмари” Івана Нечуя-Левицького. Йдеться, певна річ, про ту інтелігенцію, яка перебуває у вічному конфлікті з колоніальною владою і зросійщеною інтелігенцією. Перебуває і зараз, і дуже часто стає предметом публічних насмішок і приватних нападів на задвірках, що не менш боляче. За те, що у XXI столітті, епоху глобалізації, займає безкомпромісну позицію: тільки національна держава дасть змогу Україні відродитись. Уточнюю: національні бізнес, дипломатія, освіта й культура. А оскільки Україна перебуває у стані війни, то озброєна до зубів національна армія. Все це мусить статись неодмінно, але невідомо скільки кіл пекла ще доведеться пройти. Усвідомлення цього заспокоює серце і спонукає розум до дій. Але неминуче настає момент, коли опановує почуття безвиході. Внаслідок століть приниження і терору недовго захворіти на маніакально-депресивний психоз, коли після інтенсивної праці слабнуть руки і людина шепоче: “Куди ж його, та куди ж його проти ночі?”. Вона починає пити, накладає на себе руки, влаштовує публічне самоспалення, або з якось мазохістською насолодою переходить у стан ворога: стає сексотом або професійним патріотом. І тавро падає на все це нечисленне військо стійких олив’яних солдатиків: продажні, пасивні, залякані.

Ми розуміємо, що не побачимо омріяної України у цьому житті, бо то війна на кілька фронтів із неодмінними Крутами і Фермопілами. І головне зараз не дати себе приспати, а виконувати свою чорну роботу в завошивлених холодних окопах, по коліно у воді. Мій родич, лікар Григорій Квятківський, застрелився під Вінницею, не витримавши депресії, 1918 року. Мій дід Григорій Басараб повернувся звідти і прожив чесне життя, але його травма перейшла на дітей, бо все, здавалось, пішло намарно. Однак світло любові до України не згасло навіть у його правнуках. Навчати дітей любити українську книгу, дотримуватися клятви Гіпократа, захищати пам’ятки старовини, проводити історичні та краєзнавчі дослідження, підтримувати чесними грошима національну культуру, відстоювати громадське, популяризувати історію — це і є та чорна робота, якої цураються амбітні люди із завищеною самооцінкою. Робота непомітна, важка, невдячна, але вона виправдовує себе лише тоді, коли ти передаєш її учням, які продовжать твою справу. Бо собака на сіні — це великий ґандж, що так часто трапляється. Як і комплекс Титанії, коли людина тягне все на собі.

Автор сторінки
Галина ПАГУТЯК,
лауреат Національної премії ім. Т. Г. Шевченка

Є й біла робота — філософів, митців, вчених, які працюють на майбутнє суто в одній сфері, але і їм потрібно час від часу доказувати чином, що вони працюють для свого народу, а не лише для людства. Працювати для блага свого народу — це і є робота на благо людства, і за це воздасться колись, коли закінчаться ці шалені глобалізаційні перегони маніпуляцій та технологій, і людство нарешті зрозуміє, що ми люди, доки ми різні й доки нам належить сад, який посадив і плекав наш рід. Бо коли серце і розум не встигають за перегонами, вони завмирають. Адже буває і так, що чорна робота стає білою, і навпаки. Це залежить від стану душі того, хто її виконує.

...Гурток творчої сільської молоді, охоплений бажанням єднатися, йде до панського будинку, бо там зараз гостюють такі свідомі молоді люди, що навчаються в Петербурзі, з якими вони вчора співали разом українських пісень, мріяли про падіння режиму. Вони хочуть поділитися з ними майбутнім проектом. Натомість їх приймають неохоче, слуги зневажливо дивляться на бідну одіж, а ліберальні панянки і паничі намагаються їх позбутися, гостячи схололим чаєм. І ті йдуть, розуміючи, що насправді нічого спільного між ними немає, що “Ода до радості” Шиллера у фіналі не прозвучить. А лише виття вітру, який жене опале листя кудись проти ночі.

Світло треба шукати. Якщо ваші діти чи прадіди не зуміли його зберегти для вас, то треба заново викресати, бо є з чого. Справді, є з чого.

Сто зів’ялих квіток

Підміна культури її сурогатом — нині дуже поширене явище. Настільки поширене, що вже навіть не дискутується сама можливість рівноправного співіснування масової, високої та альтернативної культур, такий вінегрет утворився. І багатьох це влаштовує, бо дає шанси кожному на якусь мить піднятися над загалом і отримати оплески. Я ще пам’ятаю настирливе просування думки, що в Україні нам потрібно негайно написати тисячі жіночих, кримінальних і детективних романів, які витіснятимуть іноземну літературу такого самого штибу. Що треба ледь не директивою закріпити примусове написання урбаністичної прози і збагатити мову російським матом. І брати за взірець третьосортні бестселери першого світу. І ось фастфуд торжествує, а за новаторство видають вторинне і давно полишене позаду культурами інших народів. Кількість не перейшла в якість і, схоже, не перейде, бо вимоги видавців настільки занижені, що критикам соромно навіть наближатись до цієї гори макулатури, якій і критика не потрібна, бо піар може піднести будь-який текст і зробити автора митцем “планетарного масштабу”. І це все закінчиться деградацією людського капіталу, бо не можна стати фахівцем без певного рівня культури, який не має права опускати ні ринок, ні чиновники, ні авторитети. А критики будуть облизувати одного-єдиного автора, завше одного й того самого. Жодних стимулів для розвитку за таких обставин не може бути. Треба просто триматися на плаву і привітно махати рукою.

У будь-якому ремеслі є два золоті правила: 1. Талантам треба допомагати, а посередності самі проб’ються. 2. Щоб стати майстром, потрібно щонайменше 20 років. Судячи з того, які у нас професіонали в Україні, ніхто на ці правила не зважає і не слабує на скромність і професійну честь. А щодо конкуренції, то не в ній щастя. Перемагає не якісний продукт, а той, який краще розрекламували.

Я б не писала про це зараз, у такі лихі часи, коли ніхто з нас не знає, чи світ вибухне завтра чи післязавтра, і від якої зброї він загине, від якої чуми. Зараз найважливіше — це боротьба за мізки. Чи вони будуть наповнені клоччям чи розумом. А якщо точніше — боротьба за освічене серце, сповнене поваги до культури і традицій свого народу, здатне розвиватись, а не споживати бездумно вульгарний примітивний продукт. Таких освічених сердець у нас мало, замало для нашої України, де влада належить клептократам і перевертням. Замало, щоб зупинити епідемію консюмеризму, яка змушує потенційних воїнів їхати на заробітки в країну агресора, а підлітків продавати тіло на органи, щоб купити собі айпад. Замало, щоб зупинити повінь віртуального ексгібіціонізму і насильства серед дітей. І, звісно, замало, щоб гідно протистояти ліберальному та імперському терору ззовні та зсередини. Щоб вижити, потрібно відмовитись від егоїстичних амбіцій, халтури і кон’юнктури, від лінощів. Без цього ми ніколи не вийдемо з вавилонського полону з його давно вже зів’ялими квітами, які взяли з собою на спомин.

Порожнє, холодне небо свободи

Несподівано для себе знайшла відповідь на одне питання: чому в нас так різко занепала культура і вигасає на очах суспільна свідомість. Знайшла в тому місці й у тому часі, які загалом не цікавлять ні істориків, ні письменників, ні інтелектуалів. Галицьке село другої половини XIX століття, коли вже помер Тарас Шевченко, а Іван Франко пішов до школи. Але не до парафіяльної в Нагуєвичах, а до сучаснішої в Ясениці Сільній, де ним опікувалася бабця-шляхтянка Кульчицька. Була й інша причина: нагуєвицька громада воювала з отцем Йосифом Левицьким, який агресивно виступав проти пияцтва, аморальності або просто байдужості серед парафіян. Особливо після одного випадку. Ґазда зґвалтував десятирічну служницю, і вона народила просто в школі й боялася йти додому. Ґвалтівнику нічого не загрожувало, а сусіди “не знали” про ту бідну дитину. Її історію згодом описав Іван Франко в оповіданні “Микитичів дуб”. А Йосиф Левицький звинуватив селян у бездіяльності, в тому, що вони тонуть у пияцтві й гріху, та чварах між собою. Мені здається, якби зараз якийсь сільський священик виступив би проти цих неподобств, його б чекала подібна обструкція. Однак теперішні священики викликають невдоволення лише своєю захланністю, яка зростає разом з апетитами тих, хто перебуває під їхньою опікою. Церква, бар, футбол, дискотека — ось чим живе сучасне село з поганими дорогами, сміттям на вулицях і цілковитою байдужістю до минулого і до майбутнього. Вони покірно віддадуть землю своїх предків, бо вона більше їх не годує. Не всі, але більшість.

1848 року нарешті було подолано спротив польської шляхти і галицькі селяни отримали свободу пересування, яку від них потім відібрали комуністи, а потім бюрократи з їх інститутом прописки. Люди дуже тішилися. Вони всюди ставили пам’ятні хрести (Яків Франко поставив своїм коштом навіть), урочисто ховали панщину в домовині, поскладавши туди всі папери, святкували і мріяли. Тепер вони могли найматися до дідича добровільно, хоча і не могли розраховувати на його допомогу в разі пожежі чи неврожаю. Про якісь інші можливості свободи вони не знали. Хіба що стати ріпниками в Бориславі. Свобода не дає хліба, лише вибір, який важко зробити невільному. Та й треба платити податки, дотримуватися правил громадського співжиття, а це важко, коли над тобою порожнє байдуже й холодне небо. І всередині — також. Ейфорія минула, обернулась на кілька десятиліть похміллям. Вихід був і зараз є — освіта, самоорганізація. Врешті з’явились кооперативи, “Просвіта”, ціла індустрія, яка без жодної підтримки влади видавала книги, організовувала гуртки, театри, кредитні спілки, які не могла розчавити навіть пацифікація. Село тоді справді врятувало Україну і втримало ту її частину, що не постраждала від Голодомору.

А потім ви самі знаєте, що було. І знову свобода, і знову понад 20 років темряви, запустіння і культурного здичавіння, яке триває досі за дуже небагатьма винятками. Багате приміське село з розкішними віллами і тими самими корчмами і толерантними до злодіїв, вбивць і ґвалтівників священиками, які самі живуть у розкошах. Бібліотека в сільраді у вузькій комірці, де, певно, зберігали віники та відра, розбиті вулиці, задрипана автобусна зупинка, земля винятково як пляц під забудову та травник із гіпсовими гномами. Корчми на кожному кроці, які не євреї тримають, а споюють дітей твої ж сусіди і ти не смієш нічого сказати, бо спалять тобі хату. Ці люди покинуті і такі вбогі, що їх можна лише пожаліти. Їхнє коріння згнило в землі, і їх тут тримає лише майно. І страх перед порожнім холодним небом свободи над собою і всередині себе. Свободи, яка деградувала в непотрібність. Найлегше переконати себе, що без села можна обійтися, замінивши його в майбутньому латифундіями з бараками для найманих працівників.

Під одним прапором

Я заходжу в цю крамничку нечасто, але власниця мене вже впізнає. Дуже привітна жінка, я не чула, щоб вона з кимось розмовляла російською, хоч сюди заходять туристи з Києва і Адєсси. Виявилося, що колись давно вона переїхала до Львова з Донеччини. І ось що я почула від неї. У шостому класі у них відібрали українські підручники: географію, фізику, математику, — і все замінили російськими. Діти плакали, бо не знали російської мови, їх ґвалтом, без жодних пояснень, позбавили права навчатися материнською мовою. Для цієї дитини то була страшна травма, бо вона не належала до тих, кому все одно. У неї сльози стояли в очах, коли вона згадувала те, що було майже сорок років тому.

Так русифікували Донбас, південь, схід — через освіту. Через відсутність українських книгарень, театрів, через насаджування на сході культу “Великої війни”, а на півдні — культу Потьомкіна і Єкатєріни. І продовжують зараз уже через масову культуру російського розливу, що тхне тюремними помиями і совком. “Я — савєтский чєлавєк”, каже жінка з Дніпра, повертаючись із заробітків у Польщі.

Обидві жінки живуть під одним прапором — українським. Та навіть якщо Кличко поставить у Києві флагшток на сто метрів, український прапор нас не об’єднає. Прапор не ковбаса за 2.20. Сенс життя не в тому, щоб їсти, пити і розмножуватися під вказівку партії чи без. Не об’єднає українців і гомо совєтікус навіть ненависть до чиновників, які крадуть українські багатства. Не об’єднає їх земля, бо вони не відчувають її голосу, дивляться на неї як на “купи-продай”. Навіть війна їх не об’єднала, бо як може об’єднати війна з ворогом, що розмовляє твоєю ж мовою, яку ніби цвяшок вбили тобі в голову як не батьки, то школа. Мовне насильство — це не про утвердження державної мови на всій території, а про позбавлення українців коріння через русифікацію. Тепер це коріння в глибинах підсвідомості і його треба звідси дістати. Повернення вкраденої мови — акт справедливості, як і повернення національної історії. Українська мова в Україні — не символ, це необхідність. Це сила, яка буде захищати державу і народ вічно, краще від ядерної зброї. Такі прості речі не лише незбагненні для частини суспільства, яке виросло у духовному голоді, а й для чиновників і генералів. Бо голодного можна нагодувати, а вічно неситого — ні. Наразі окрім жменьки навіжених, усі спостерігають за іграми неситих, ставлячи на того чи того переможця. Щоб знову програти. Так, ми всі під одним прапором, але одним все одно, яких він кольорів, а для інших цей прапор український.

“Реальність, з якою мусимо співіснувати, важка форма нині непростого добросусідства”.

Чи може привести до нового стану старе мислення?

Мирослав ЛЕВИЦЬКИЙ,
член НСЖУ

Закінчення. Поч. у ч. 51 за 2017 р.

Повертаючись до прав вірян в Україні, про які нині так піклується влада Польщі, зазначу, що у Львові (як і в Києві) в чинних римо-католицьких храмах частину служб відправляють українською мовою. І якщо про права українськомовних римо-католиків нині дуже турбується влада Польщі, то є підстави для сумнівів, чи тут справді йдеться про права вірян, чи, може, маємо справу з таким явищем, як прозелітизм, у якому завжди є багато політики й мало релігії!

А щодо львівського костелу Марії-Магдалини, який викликає багато емоцій серед польських політиків із приводу того, що він у вечірній час є органним залом, то питання не таке вже й однозначне, як здається у Варшаві. Кілька років тому в одному з польських журналів я натрапив на цікаву статтю-полеміку про “polskie dziedzictwo we Lwowie” (польську спадщину у Львові), про “польські” палаци та будинки. Автор статті твердить, що вони не меншою мірою належать українцям, ніж полякам, бо постали за рахунок гноблення магнатами-поляками українського народу. Колишній домініканський храм має конкретного фундатора — шляхтянку Пстроконську. І при постановці питання, так, як його ставлять поляки, можна поставити зустрічне питання про відшкодування поляками століття експлуатації ними українського народу та українських надр. І дійти в тому питанні до повного абсурду. Або не політизувати того та багатьох інших питань і нормально жити, як велів Тарас Шевченко у віршіпосланні “Полякам”.

І, звичайно, не з українського боку йде політизація. Це в Польщі 3 листопада 2017 року журналіст **Адріян Кляренбах** у телепрограмі “Rozmowa Polonii” запитав політиків, чи повинна Україна відшкодовувати за землі, які після 17 вересня 1939 року відійшли до складу УРСР. І хоч політики ухилилися від безпосередньої відповіді, наголошуючи, що це повинність Радянського Союзу, не вважаю це питання закритим. 11 листопада 2017 року Ярослав Качинський, виступаючи на святі Незалежності Польщі, сказав, що Польща домагатиметься того, що їй “історично належить”!..

Поки що на офіційному рівні тривають вимоги воєнних відшкодувань від Німеччини. 13 листопада Посол Німеччини у Польщі заявив, що Німеччина категорично відкидає ці домагання. А на неофіційному рівні вже готується підґрунтя для висунення “кресових домагань”. Не виняток, що вже висунуті публічно польські претензії на 41 католицький храм Львова (переважна більшість нині є греко-католицькими церквами) — це елемент нових, озвучених Ярославом Качинським, “історичних домагань”. Іншим їх елементом були провокативно-ревізіоністські транспаранти на польському Марші незалежності 11 листопада. Одним із них був транспарант із гаслом: “Львів і Вільно пам’ятаємо!”. Уже традиційно для таких заходів понівечили, а потім спалили державний прапор України. Усе це викликало стурбованість західних ЗМІ, які не вперше пишуть про сповзання сучасної Польщі до тоталітаризму фашистського типу. Для західних ЗМІ це, можливо, і якась сенсація, “гаряча тема”, а для нас — реальність, з якою мусимо співіснувати, важка форма нині непростого добросусідства.

Львів. Римо-католицький храм на Сихові

Вважаю, що вимагає українського коментаря й інша заява директора кабінету Міністра закордонних справ Польщі Яна Париса, який сказав: *“Як знаємо, до Другої світової війни на території частини нинішньої України була Польща, отже, там мешкали мільйони поляків”.* З’ясуймо, які мільйони. У доступних у відкритих джерелах даних про перепис населення 1931 року не знайшов я відповіді на це запитання. Не дають відповіді й енциклопедії, на які посилаються ті, хто відстоює польськість західноукраїнських земель. Як аргумент використовують той факт, що у колишньому Львівському воєводстві поляки становили більшість. Проте далеко не всі кажуть, що Львів перебував практично на східному краї Львівського воєводства. А західний його край був польськомовним і римо-католицьким, хоч багато топонімів у тій частині колишнього Львівського воєводства має куди більш природне звучання українською, ніж польською мовою. Часто це незграбні кальки з української мови. Для ілюстрації візьму кілька топонімів із краю моїх батьків, звідкіля їх вирвала злочинна операція “Вісла”. Є там, наприклад, Przewodów, Myców, Wasylów, Korczmin. Усе це звучить дивно й неприродно, як для польської мови на відміну від природного українського звучання Переводів, Миців, Василів, Корчмин. І такі перлини зустрічаємо не тільки на Закерзонні, а й за десятки кілометрів углиб терену, який нині вважають етнічно польським.

Над тим мали б задуматися ті, хто любить поширювати міфи про споконвічну польськість тих земель, хто на мітингах, у телестудіях, у сесійній залі парламенту чи з костельних казальниць дорікає Україні, що вона вперто не хоче сприймати “найоб’єктивнішу” у світі польську історичну правду.

Промовистим прикладом такої “найоб’єктивнішої” правди є твердження вже згадуваного Яна Париса про мільйони (цифра робить враження на необізнаного слухача!) поляків, які мешкали на землях, “де була Польща, а нині вони належать Україні”. Виявляється, у 16 східних повітах колишнього Львівського воєводства, що в 1939 р. відійшли до складу УРСР, проживало 1840635 осіб, з них 1036875 українців греко-католиків — 56,33%, 99140 українців латинників — 5,39%, 13600 польськомовних українців — 0,74%. А чисельність поляків становила тоді 433355 осіб, себто 23,54%, усього населення. Враховуючи, що у колишньому Львівському воєводстві був найбільший відсоток польського населення, то неважко підрахувати, що на теренах, включених до УРСР загалом, проживало до мільйона поляків.

Правда, Енциклопедія українознавства подає трошки більшу цифру — 1,5 мільйона осіб, що становить приблизно 16 % від усього населення Західної України. Розбіжність пояснюється тим, що в Енциклопедії українознавства подані дані, які охоплюють усю українську етнічну територію Західної України, подану в Атласі Володимира Кубійовича. А як відомо, не вся ця територія 1939 року була включена до УРСР, а лише до лінії Керзона, яку в грудні 1919 року тодішній міністр Великобританії пропонував як східний кордон Польщі.

Звідкіля ж тоді взялися “мільйони поляків”, про які говорить польський посадовець? Глянув я на гасло “Населення кресів” у польській Вікіпедії. І там прямо “шедевр”. В українській частині “польських кресів” (за офіційним польським тлумаченням це прикордонна територія) українці становили лише приблизно половину всього населення. І тут є кілька особливостей. Поляки, говорячи нині про мільйони поляків “на колишніх кресах”, не згадують, що це були всі східні прикордонні воєводства Польщі міжвоєнного часу, деякі з яких сягали вглиб польської етнічної території. Не згадується також і те, що в ще одному “кресовому” — Поліському воєводстві українців зарахували до “тутешньої” національності. І там “тутешні”, які у більшості належать до українського мовного і культурного ареалу, становили понад 62 % усього населення воєводства.

Звичайно, що у розмовах про “мільйони поляків на кресах” не згадується й про великий відсоток єврейського населення. Наприклад, у “польському” Львові, у якому, за даними перепису населення 1931 р., нараховувалося 312,2 тисячі мешканців, проживало 99600 євреїв. А польський “живйол” *(стихія, — ред.)*, як полюбляють нині казати політики-шовіністи — не дотягував навіть до половини всього населення міста. У багатьох “польських” містах Західної України, таких, як Броди чи Коломия, єврейське населення переважало.

Його ніяк не можна зарахувати до названих Я. Парисом польських “мільйонів”. Не тільки з огляду на релігійну відмінність. Тут є інші — ментально-історичні проблеми. Польський шовінізм ніяк не міг простити євреям, що у момент проголошення ЗУНР вони виступити на підтримку української держави.

Тому в ноті України на адресу Голови Паризької мирної конференції Жоржа Клемансо, у якій обґрунтовувалося право України (об’єднання УНР та ЗУНР, яка після Акту Злуки звалася Західною областю УНР) на Східну Галичину, було сказано: “Чисельність поляків тут становить 30 %, решта — українці та євреї, останні не бажають вважати себе за поляків, тому що польські військові підрозділи під час захоплення Львова чинили єврейські погроми” *(підкреслення ред.)*. Є й інший документ того часу — Звернення України “До всіх культурних народів і їх правительств” із закликом надіслати до Східної Галичини слідчі комісії, щоб побачити знущання польської армії над українцями і євреями.

Я ще пам’ятаю покоління людей, яке згадувало моторошні історії про жорстокість “галєрчиків”. Це незрозуміле для мене слово означало польських солдатів, які “вибивали” з українських голів їх державницьке прагнення. Походило воно від імені генерала Галлера. Для поляків він герой, відзначений найвищими державними нагородами. А для українців, хоч як крути, він воєнний злочинець, під командуванням якого польська армія чинила страшні злочини в українській (східній) частині Галичини.

Тут наведу приклад польської жорстокості з книжки спогадів Якова Гальчевського “З воєнного щоденника”: “Взимку 1919 року польський відділ захопив у полон кількох українських солдат. За наказом командира українських полонених прив’язали до вбитих у лід паль. Їх при 25-градусному морозі поливали водою, доки не стали кригами. Вранці польський поручник милувався, як у променях зимового сонця виблискували заморожені українці...”

Наводжу цей приклад, аби на ньому показати, наскільки цинічними є нині політики у Польщі, котрі проповідують “концепцію” європейського співіснування, відповідно до якої тільки польська історія є благородною, тільки польська нація є історично чистою. Інші нації та їхні історії є “брудними” і повинні каятися перед поляками. Нам це історично належиться, заявляв 11 листопада 2017 року Ярослав Качинський, промовляючи з нагоди Дня незалежності Польщі. Невже у Польщі не розуміють, що це шлях у нікуди?

Отже, із числа названих польським чиновником Яном Парисом “мільйонів поляків”, які проживали “на території частини нинішньої України, де була Польща”, треба виключити євреїв та інші національності. Якщо віднімемо західну частину “східних кресів”, себто ті території, де населення вважало себе етнічними поляками, то вийдемо на цифру “мільйонів”, яку подають українські енциклопедії. Чому в Польщі цього не бачать? Чому часто замість фактів подають різні міфи, включно з міфом про “мільйони”?

Це можна краще зрозуміти, осмисливши інтерв’ю, яке після повернення зі Львова міністр Ващиковський дав третій програмі Польського радіо — популярній у народі “*трійці*”. Враховуючи, що переважно сприйняття українським Львовом приїзду до того міста з інспекцією польського міністра подавалося польському суспільству, як вияв української невдячності за все добро, яке нині Польща робить Україні, вважаю, що цікаво буде українцям ознайомитися, як у Польщі дивляться на Україну без дипломатичних позліток. Мене шокувала відповідь на останнє із запитань. Є над чим подумати і дипломатам, і тим, хто займається реальним добросусідством.

Питання В. Ващиковському ставила журналістка “трійки” Беата Міхнєвіч.

— Пане міністре, чи історія є цією “кісткою розбрату” в наших двосторонніх відносинах?

— Історія. Деякою мірою освіта. Тут якраз є певний прогрес, оскільки кільканадцять днів тому пані міністр Залевська мала можливість порозмовляти на тему шкільництва польського, шкільництва двомовного. Було підписано певну декларацію. **Тепер будемо перевіряти** *(підкреслення редакції)*, чи ця декларація буде прописана у новому законі про освіту *на Україні*. Є, очевидно, історія. Є повернення майна, також церковного. Наприклад, костелів або інших прицерковних будинків, парафіяльних, які колись відібрали. Це, очевидно, не є якоюсь величезною проблемою, яка стосується мільярдів. Але в деяких випадках значних, коли костел перетворений на концертний зал... І ксьондзи можуть інколи (*не інколи, щодня, як видно з таблиці розкладу богослужінь і мають вони там більше часу, ніж вільні ксьондзи його відводять службі вірянам у новому величезному костелі на Сихові, де ніяких концертних залів немає, що однозначно показує, що це не проблема співчування з органним залом, а проблема політики — ред.*) на години орендувати цей костел, то це дуже компрометуюче у XXI сторіччі.

— А якщо йдеться про цю історію, то публіцисти нагадують не без рації, що святої пам’яті президент Лех Качинський затискав зуби в ім’я польських інтересів і взаємних добрих стосунків, заплющував очі на різний підхід до історичних питань. Чому з нашого боку змінилася позиція?

— Ми також досі затискали зуби, оскільки, з огляду на нашу політико-військову доктрину в питанні безпеки збереження незалежної України, можливо до деякої міри є безцінним, але **ми прийшли до висновку, що нас використовують** *(підкреслення редакції)*, що Україна досить безвідповідально дивиться на цю проблему. І вона виходить із позиції, що ми, безумовно, будемо підтримувати безпеку та незалежність України, і в конфлікті з Росією будемо стояти на її боці і не будемо домагатися розв’язання двосторонніх конфліктів — наприклад історичних чи шкільних. Ми кажемо відкрито, що російська агресія не може бути викрутом, щоб двосторонніх справ між нами не розв’язувати.

Молюся за нашу Перемогу

Маргарита ДОВГАНЬ
Фото Стефанії ДОВГАНЬ

Герой Афгану, Чорнобиля, АТО

Уже місяць лежить у п’ятій палаті нейрохірургії з тяжким ушкодженням хребта старший прапорщик першої окремої танкової бригади, сапер інженерно-технічних військ **Віктор Миколайович Маган.** Герой Афгану, ліквідатор наслідків біди на Чорнобильській атомній і тепер — захисник Вітчизни від московського агресора. Кавалер державних нагород. На цій війні розміновував мінні поля, а це — як ходіння по лезу. І сам за кермом КАМАЗа. Сам дбав про вантаж — ящики з боєприпасами і мінами, ломи, інший інструментарій. Автокрана немає. Помічників також. КАМАЗ постійно в роботі, потребує догляду... Все сам. Чому?! Недоукомплектований взвод.

Не уник біди: лежав під КАМАЗом, ремонтував. Велика напруга. Раптом у спині щось хруснуло...

З 18 вересня нейрохірурги Київського шпиталю намагаються відновити життєдіяльність хребта мужнього воїна. Доки тато в шпиталі, на фронті — син Ігор.

Звідки така сильна духом родина? З Іван-Города Олек-

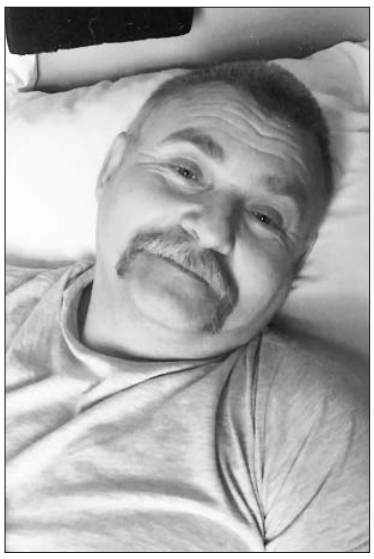

Віктор Маган

сандрівського району Кіровоградської області. Знає Віктор історію свого села. Коли козаки оселялися, один із них на ймення Іван посадив город добротний, врожайний і стало поселення їхнє зватись Івановим Городом.

Молюся за здоров’я своїх нащадків і за нашу Перемогу.

Під захистом Святого Михайла

Зустрілися в коридорі травматології. Юний вояк із Луганщини Ярик, з яким давно знайома, підвів мене до славного хлопця на милицях. Юнак усміхається і охоче розповідає, що він із козацького роду, прадіди із Запоріжжя, а сам народився у Воркуті!.. Він закінчив Житомирський військовий інститут. Був командиром роти, взводу. 2014-го виходив з Криму, з Севастополя. Третій день він у шпиталі. Ворожа куля скалічила стегно. Сталося це під Маріуполем. За участь у бойових діях Президент 2016 року нагородив медаллю. Філарет вручив медаль “За мужність і любов до України”. Особливо зворушила нагорода від Віталія Кличка — медаль “Україна. Честь. Держава” з образом Святого Михайла. “Це мій надійний захисник”, — зазначив співбесідник. Робота його на війні секретна і особливо небезпечна, тому і не може назвати свого імені-прізвища. Одужає — знов на передову. Хай береже Тебе, татка і воїна, твій надійний покровитель Архістратиг Михайло!

Польовий хірург Руслан Камбулов

Поранення в плече — то дрібниця. Підлікували. Зажило. А от контузія та пошкоджений хребет — велика проблема. І тепер хірурга-фронтовика, старшого лейтенанта **Руслана Камбулова** рятують хірурги Київського військового шпиталю.

643 врятованих і прооперованих в умовах фронту воїнів! Така бойова арифметика польового хірурга. В 5 палаті нейрохірургії біля Руслана уважний, тихий чоловік старшого віку: “Це вітчим, але він мені як тато рідний. Прибалт, народився в Освенцимі, і номер зберіг... Всі зуби — залізні. Тато мій — інженер-конструктор, а мама — акушер-гінеколог. Ми з Бердянська. Вищу освіту я отримав у Запоріжжі. 9 місяців на фронті. Рятував життя пораненим. Є таке звання в армії — старший ординатор операційно-перев’язочного блоку. На фронті нема такого: той — хірург, той — солдат. Звичайні палатки, де йдуть операції, перев’язки і звичайні буржуйки, а ще — важкі машини “Богдан”, куди треба доставити пораненого. А для буржуйки треба натягати вугілля, пресований торф...” “Хірург-вантажник” тягнув (під Башкірівкою діло було) до машини одного пораненого, а другий, також тяжкопоранений хлопець у 110 кг вагою, не хотів чекати... Сяк-так сам пересувався, а біля машини, поки одного піднімав, другий, знесилений, упав на Руслана, от хребет лікаря і не витримав... З кожним днем ставало дедалі гірше. Посттравматичний артроз 3—4 стадії, грижа, ускладнена паралічем правої стопи, контузія...

Ми вдячні Йому, хірургу Руслану Камбулову, за врятовані в екстремальних умовах життя наших синів.

P. S. Минуло кілька днів і я озвалася до Руслана. Радісно було почути, що йому два дні тому дозволили пересуватися з ходунками.

Та не дає спокою питання: якби хірург Руслан (та й інші лікарі!) в польових умовах займався лише своєю справою, а не мусив виконувати ще й вантажні роботи, скількох поранених врятував би він за ці тижні, що лежить у шпиталі? Може, в армії при кожній медичній роті має бути група солдатів-вантажників, а хірурги, терапевти, невропатологи виконуватимуть у польових умовах лише свою роботу. Руслан такої ж думки!

Доброволець Василь Папіш

Василь Папіш — наймолодший із п’ятьох дітей у родині. Тато — залізничник. Василь захистив у Львові диплом з цієї ж професії. Майже біля їхньої хати був невеликий, а оце зовсім недавно споруджено за останнім словом науки і техніки, величезний залізничний тунель у горах. Отже, спеціалісти-залізничники тут потрібні. Романтично дивиться на цей фах Василь: “Сніг, дощ, день, ніч, а ти постійно причетний до великого Руху...”

Руслан Камбулов

Війна відклала мирні плани. 2014-го поїхав юний патріот із Волівця на Майдан до Львова. А як ворог посунув на рідну землю, разом із друзями-майданівцями добровольцем на фронт. “Уже три роки на війні і всі живі!” — радісно сповістив мені. Хай і далі береже їх Небо.

Познайомилася зі старшим солдатом, старшим механіком-водієм третьої роти першого гірсько-піхотного батальйону Папішем у 7-й палаті травматології, 18 вересня цього року під Торецьком дістала куля праву ногу. Відламано частину п’яти.

Війна підкорегувала Василеві плани на майбутнє. По війні планує навчатися у Львівській піхотній академії. Заторкнули в бесіді ще одну актуальну тему. Василева домівка там, де поруч з українцями живуть і мадяри, і румуни. Прості люди, сусіди, не сваряться на національному ґрунті. Тим більше його зачепили агресивні голоси з Угорщини, Румунії з приводу нещодавно ухваленого Верховною Радою Закону “Про освіту”, цілком адекватного й розумного на його думку. Хочеш жити й працювати в Україні — маєш володіти державною мовою. Як всюди у цілому світі. Тому захищатимемо свої права, свою Свободу.

З телефонних бесід

Знов у строю!

У нейрохірургії познайомилася зі старшим солдатом родом з Харківщини **Валерієм Ткачовим (Ткаченком).** Минули місяці. Озиваюся до нього, а він, дякуючи за привітання, сповіщає: “Здоров’я налагодилося, ворог не вгамовується, отже, місце моє в рідному батальйоні! Я знов у строю!”

Пришли мені тата!

Віктор Олексійович Гончарук на фронті (з перервами) з 2014 року. Був поранений, контужений. У Київському шпиталі познайомилися. Нині — зателефонувала. Дізнаюся — Віктор Гончарук — знову у війську. Поки перебуває на навчальному полігоні під Хмельницьким. Задоволений місцевим командуванням. Зазначив, що почали якісніше і смачніше годувати воїнів. Таки наближаються до НАТОвських стандартів. Не нахвалиться доброзичливим, теплим ставленням подолян до них, військових.

— Народ тут, — каже Віктор, — позитивний, не зациклений на побутових негараздах. Душа теплішає від спілкування з місцевими. Стверджується переконання, що ні, не дарма доля дала в руки зброю й сказала тобі: “Захищай!..”

Замислився на хвильку мій співбесідник і раптом... донечку Євгенію згадав. У школі, на уроці літератури вчителька запропонувала діткам написати твір: хто який подарунок хоче мати від Діда Мороза. Його маленька донечка написала: “Пришли мені тата, бо я давно з ним Новий рік не зустрічала!”

Василь Папіш з дівчиною Інною

Троянди від Анатолія

Летять роки. Раніше спілкувалися. Тепер мобілка Анатолія мовчить. Повертаюся додому, а мені назустріч... букет червоних троянд і радісна усмішка **Анатолія Хмари,** мого шпитального героя — козака Мамая! Обіймаємося. Тішуся несподіваною зустріччю. Спостерігаю і радію, що зміцнів, поздоровшав хлопець проти того шпитального. Говоримо аж до вечора! Потяг повезе Анатолія додому, до Старобільська на Луганщині аж о 23-й годині. Сьогодні він був у Києві на нараді з питань охорони навколишнього середовища. Йде на підвищення. Працював інспектором, а тепер став в адміністрації начальником відділу з питань екології. Поцінували колеги-екологи і його бойовий подвиг: нагородили відзнакою “За оборону рідної Держави”. Обрано козака Хмару отаманом полку Старобільської Січі Академії українського козацтва.

Мрійливо занурився у далеке дитинство. Розповів, як третьокласником при своїй школі у Верхній Покровці (поблизу Старобільська) посадив 5 берізок. Слава Богу — тепер уже гайок розрісся з тих саджанців. А от ліси браконьєри рубають, і аби той безум зупинити, треба військо спеціальне мати, а не одного-двох інспекторів.

А з рибою що робиться! Старші люди розповідають, що в річці місцевій Айдарі на голий гачок швидко можна було наловити відро риби, а тепер годинами сидіти треба, аби щось впіймати. Те саме з тваринним світом. Бабуся розповідала колись, як підійде лосиха, бувало, до хати, і не лякається людей, роздивиться все, піде до лісу. Тепер такого не буває. Лосів, кабанів, зайців вистріляли мисливці-вбивці. І не зупиниш, бо вони — у сув’язі з поліцією, з начальством! Не захищені у нас екологи. Законодавство варто міняти. Попрацює і Анатолій над пропозиціями.

Все про реалії, про практичне. І раптом чую: “Я взагалі-то люблю подумки занурюватися у всесвіт. Цікавлять наукові книги, телепередачі на цю тему. Інколи кажу дружині: полетів би на якусь зірку пізнати, що то є, а вона мені: тобі нас не шкода залишати?” З гумором додає: “Тільки це мене і зупиняє!” І далі серйозно: “Може, там, на тих зірках, планетах частка нашого майбуття?” Вразив мене розмах думок цієї неординарної Людини...

...Він уже вдома, у козацькому Старобільську. А я згадую — пишу. А троянди від Анатолія пишаються на моєму столі — радують серце.

Від редакції. ***Дорогі читачі! Наша постійна авторка, шістдесятниця Маргарита Довгань стала справжнім просвітянським повпредом серед медперсоналу та поранених бійців, які лікуються у Київському військовому шпиталі. Інакше як любов’ю до українських воїнів і вірністю Україні це не назвеш. Дякуємо Вам, дорога і невтомна пані Маргарито! Довгих і благих літ Вам і Вашій родині — чоловікові Борису, доньці Катерині, внучці Стефанії — справжнім українським волонтерам!***

“Пошук і вшанування героїв — свідчення того, наскільки народ є нацією”.

Блаженні ті, що у борні спочили і без хреста, і без могили

Леся БІЛИК,
с. Загір’я

На мальовничому хуторі Ліщина, що належить до села Загір’я, жила заможна родина Якима Кучера. Зростали у сім’ї два красені-сини — Михайло та Василь.

Батьки виховали їх свідомими українцями, працьовитими та відважними. Хлопці брали активну участь у створенні “Просвіти” в селі, у будівництві хати-читальні, грали в драматичному гуртку.

Настуня Кучер виходить заміж за Степана Висоцького. Сибір

Під час війни 1939—1945 рр. брати пішли у підпілля. Навесні 1943 року, для поповнення лав УПА на Волині, із Загір’я рушило 10 хлопців, серед них і Михайло Кучер. Він був уже одружений, тож спочатку часто навідувався додому, сумував за донечкою Настунею, яку дуже любив. Та згодом перестав приходити; ніяких звісток від нього не було. Дружина Марія з донькою, а також батьки надіялися, що живий. 1949 року їх разом з іншими патріотичними сім’ями вивезли до Сибіру. Це сталося якраз 12 лютого на свято Трьох Святих. Комусь вдалося попередити – везуть надовго! Три місяці тримали у Чорткові, а в середині травня завантажили у вагони й поетапно відправили на чужину.

Дякувати Богу, рідна сестра Марії, Анастасія Кара (Лукасевич), змогла дещо передати з продуктів та одягу, а щоб більшовики не забрали на потреби колгоспу їхньої хати та мурованого хліва і комори, перебралася з сім’єю на господарку Кучерів.

Страшно уявити, що довелося пережити дорогою! Особливо важко було сім’ям з малими дітьми — не було що їсти (давали солону рибу, сирий горох), не вистачало води, люди хворіли і вмирали. Ті, що витримали каторжну путь, врешті опинились у Томській області. Поселили їх у холодному дерев’яному бараці. Місцевим мешканцям повідомили, що привезли “бандітів”, тому ті вороже зустріли переселенців — не давали води зі своїх криниць, в магазині не хотіли продати хліба.

Робота була дуже важка: сплавляли ліс, прокладали залізничну колію. Якось, на Святвечір, їх залишили в тайзі, у промерзлих вагончиках, без їжі. У найближчому поселенні вони знайшли помешкання священика, заколядували, тож їх впустили погрітися, ще й пригостили.

Працьовиті українці, живучи поруч із засудженими інших національностей (серед яких латиші, німці та ін.), пристосувалися до нових умов і швидко подружилися з сусідами, зацікавили їх своєю культурою і побутом, грали вистави, складали пісні.

Донька Михайла, чорноброва вродлива Настуня, познайомилася зі Степаном Висоцьким, струнким красенем зі Львівщини, невдовзі вони одружилися. 1954 року народилася донька Ярослава.

Сестра Анастасія з України не раз висилала посилки, щоб підтримати рідних у далекім Сибіру. Для Степана, що нездужав, передавала ліки.

1962 року сім’я нарешті повернулася в Україну, але без Степана, який, хворіючи на сухоти, помер. Його могила так і залишилась на чужині.

Внучка Михайла, а дочка Степана Ярослава після закінчення школи аж з четвертої спроби змогла вступити до педінституту, щоб навчатися на фізико-математичному факультеті (причина попередніх невдалих спроб: місце народження — Сибір).

Настуня Кучер з маленькою донечкою Ярославою та мамою Марією Кучер біля могили чоловіка Степана. Сибір

Коли Ярослава стала під вінець, її цьоця Анастасія склала і заспівала на весіллі віват, який дуже розчулив усіх:

Подивися, Славцю, родини багато!
Згадай собі, Славцю, де твій рідний тато.
На схід за горами, темними лісами
Татова могила поросла травами.
Вітрець повіває, травами гойдає.
Там вже хрест старенький в землю застрягає.
Тату мої рідні, я вже віддаюся,
Приїдьте до мене, най я вам вклонюся!
Не приїду, доню, дорога далека,
На моїй могилі виросла смерека.
Смерека ночами з вітрами шепоче
І мене до тебе пустити не хоче.
Коб той буйний вітер мав такую силу
Та й заніс хоч слово в татову могилу!

Родина Висоцьких зі Львівщини була дуже вдячна за такий спомин про Ярославиного батька Степана.

Після повернення в рідні краї “сибіряки” підтримували дружні стосунки. Часто були гості з Рівненщини, Львівщини, з якими разом багато пережито. Завжди, коли родина збиралась на Різдвяні свята, колядували “сибірську” коляду.

Серед неправди на землі Христос родився на селі.

Приспів:

Христос родився, славіте! У ясельцях Дитя святе!

Чогось так сумно за столом, порожнє місце під вікном.

Приспів:

А мати плаче, не вгава, по щоці котиться сльоза.

Приспів:

На батька зоранім чолі неначе хмари розляглись.

Приспів:

Не плач, матусю, не журись, твій син ще вернеться колись.

Приспів:

Там, за ґратованим вікном, співають коляди гуртом.

Приспів.

Про Михайла, який зник безвісти, родина Кучерів так нічого і не довідалась.

Брати Михайло та Василь Кучери, 1936 р.

Анастасія Кара (Лукасевич) під час національно-визвольної боротьби була зв’язковою (псевдо “Барвінок”). Згадувала ті часи, дякувала долі, що ніхто її не видав. Розказувала: неодноразово вночі переносила “штафетки”, які ховала у свої довгі заплетені коси. Була шанованою в селі, їй доручали головні ролі в драмгуртку при Загір’янській “Просвіті”. Спритна й охайна, дівчина мала гарний смак і неабиякі творчі здібності — її одяг та вишивки були найкращими. Багато хлопців хотіли одружитися з нею, але в роки визвольної боротьби вважала – не пора! – і заміж вийшла пізніше, у 27 років.

Анастасія Кара

Кращі її друзі загинули за волю України.

Мала чудовий голос і поетичну душу. Знала дуже багато ліричних і повстанських пісень, часто сама складала пісні й наспівувала їх молоді. Вчила дітей щиро любити рідну землю, рідну пісню, казала: “Діти, робіть усе, що можете і вмієте, для своєї України”. А молитву завжди закінчувала словами: “Дай, Боже, щоб усім людям було добре”.

З проголошенням Незалежності, дуже раділа українському прапору, Тризубу, брала участь у заходах, присвячених героям УПА.

Стежками УПА

У Національному музеї історії України відбулася презентація книжки Петра Ганцюка і Степана Лесіва “Курінь УПА “Промінь”: історія формування та бойовий шлях”. У новому виданні ґрунтовно досліджено та висвітлено історію формування куреня “Промінь”, групи “Маґура” ВО4 “Говерля” УПА-Захід та бойових шлях відділів куреня.

Едуард ОВЧАРЕНКО

Перші збройні відділи УНС-УПА, сформовані й вишколені на теренах Калуської округи ОУН — “Заграва”, “Гайдамаки” та “Журавлі” у 1943—1944 роках стали основою бойового куреня УПА “Промінь” групи “Маґура”. Він залишався єдиним куренем УПА на цих теренах до кінця літа 1944 року. Оскільки сотня “Журавлі” була базовою, курінь відоміший під криптонімом “Журавлі”. У травні 1945 року курінь “Промінь” мав відділи “Журавлі”, “Хорти” і “Опришки”.

Перший розділ книги “Тактичний Відтинок 23 “Маґура” УПА-Захід та курінь УПА “Промінь”: історія формування” містить коротку історичну довідку, в якій висвітлено основні етапи становлення ТВ23 “Маґура” та куреня УПА “Промінь” як його складової частини, у період зміни окупаційних режимів.

У другому тематичному розділі описана історія творення відділів “Журавлі”, “Загроза”, “Хорти”, “Опришки” та їхній бойовий шлях у складі куреня УПА “Промінь”.

Третій розділ складається з біографічних довідок особового складу команди ТВ23 “Маґура”, команди куреня “Промінь” та командного складу його бойових відділів.

Додатки містять накази та інструкції ГК і ГВШ УПА, УПА-Захід, звіти і накази команди групи “Маґура”, звіти теренових чинників УПА і протоколи референтури СБ ОУН, звіти командирів відділів УПА; накази про нагородження і підвищення у військових ступенях стрільців і старшин ТВ23 “Маґура”.

При підготовці збірника його автори використали фонди Галузевого державного архіву Служби безпеки України (ГДА СБУ), Центрального державного архіву вищих органів влади і управління України (ЦДАВО), архіву Управління Служби безпеки України в Івано-Франківській області (УСБУ ІФО), Електронного архіву Центру досліджень визвольного руху (ЦДВР), Державного архіву Івано-Франківської області (ДАІФО), Державного архіву Львівської області (ДАЛО), Державного архіву Тернопільської області (ДАТО), Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби ім. С. Бандери (ІФОМВББ), Історико-меморіального музею Степана Бандери (ІММ СБ) і Музею історії селища Перегінське та національно-визвольної боротьби (МІПНВБ).

“Попри те, що вже маємо 26 років незалежності України, тема визвольних змагань 40—50-х років минулого століття залишається малодослідженою. Публікації, які були до цього часу, стосуються переважно діаспори. Архіви, що залишилися в Україні й були відкриті на початку 2000-х років, достатньо не опрацьовували і не порівнювали з іншими джерелами. Зокрема зі спогадами учасників тих подій і архівами підпілля ОУН.

На початку 2000-х років з’явилася наша перша книжка — “Командири відділів Тактичного відтинку 22 “Чорний ліс”. Сюди увійшло понад 40 біографій героїв. А починали книжку, маючи лише 6 псевдо без прізвищ. Робота тривала понад півтора року. Працювали над архівами, їздили до живих свідків. За таким самим принципом працювали і над новою книжкою.

Цього разу досліджували діяльність УПА на Калущині, яка почалася у січні 1944 року. До цього тут діяли відділи Української народної самооборони. На перших етапах дозволялося використовувати назву УНС. Формувати велику армію на цій території в умовах окупації було дуже важко. Потрібно було мати великий хист і військові навички, аби побудувати з того матеріалу, який був, повноцінну армію.

Історія куреня “Промінь” — мікроісторія УПА. Це перша праця, де досліджено майже кожен відділ, командний склад аж до командирів чотів. По деяких відділах є матеріали аж до простих стрільців. Представлено понад 60 біографій командирів, половина з них до цього були невідомі взагалі. Намагалися підтвердити всі дані документами. Паралельно з написанням книжки працювала група волонтерів, яка віднайшла близько 10 могил і ідентифікувала тих героїв, які загинули.

Трагічні долі родичів бійців УПА. Переважна більшість цих родин були репресовані. Вдалося знайти дочку курінного Журавля, який очолював “Промінь”. За 25 років незалежності України ми були першими, хто навідався до цієї жінки. І таких людей багато, хоч варті того, аби про них, їхніх батьків і дідів знали і пам’ятали, тому що саме такі герої формують нашу історію. Пошук і вшанування героїв — свідчення того, наскільки народ є нацією.

Ми не намагалися когось ідеалізувати чи очорнити. Нашим завданням було дати об’єктивну оцінку тим історичним подіям”, — розповів провідний науковий співробітник Івано-Франківського обласного музею визвольної боротьби ім. Степана Бандери, один із авторів книжки Петро Ганцюк.

І дід, і онук віддали свої життя за Україну

Любов ПРЯДКО,
учитель історії, заступник директора з виховної роботи Гнідинської ЗОШ І-ІІІ ступенів ім. П. Яцика Бориспільського р-ну Київської обл.,
Петро БУРИНЮК,
головний лікар Заліщицького ОКДС Тернопільської обл.

14 жовтня 2017 року ми святкували 75-річчя створення озброєного крила Організації Українських Націоналістів — Української Повстанської Армії. І члени ОУН, і бійці УПА під час Другої світової війни відстоювали незалежність українських земель.

А зовсім недавно у газеті “Слово Просвіти” з’явилася стаття Михайла Сопівника “Повстанська родина”, в якій автор згадує імена своїх родичів Марії та Зиновія Вербицьких. Оскільки ми займалися детальним вивченням родоводу цієї родини, то хочемо поділитися з читачами інформацією про одного з борців за свободу і самостійність нашої держави, чиє ім’я могло би залишитися невідомим, якби не Революція Гідності і не загибель Героя Небесної Сотні Юрія Вербицького. Бо, збираючи відомості про майданівця, досліджуючи його родинні зв’язки, ми натрапили на унікальні факти з життя його дідуся Зиновія Васильовича Вербицького.

С. Т. Вербицький у Заліщиках біля фото діда, 2015

Тернопільщина. Чортків. Тут у місцевій українській приватній гімназії імені Маркіяна Шашкевича навчається скромний хлопчина Зиновій Вербицький. Він із того роду Вербицьких, який відомий на теренах Західної України, бо саме Михайло Михайлович Вербицький, український композитор, хоровий диригент, священик УГКЦ, громадський діяч, написав музику до пісні “Ще не вмерла України ні слава, ні воля...”, автором слів якої є уродженець Бориспільщини Павло Платонович Чубинський. У ході дослідницької пошукової роботи, яка триває й нині, з’ясувалося, що Михайло Вербицький доводиться братом у третьому поколінні прадідові Юрія Вербицького Василеві Вербицькому.

Зиновій (Зенон) народився 13 травня 1909 року у Копиченцях Гусятинського району, що на Тернопільщині, у родині залізничників Василя та Марії Вербицьких.

Отож спочатку Зиновій навчався в Чортківській гімназії, потім — у семінарії для майбутніх учителів. Здобув фах учителя початкових класів, працював у Чорткові та Блищанській школі. Ще під час навчання в учительській семінарії Зиновій познайомився зі студенткою жіночої учительської школи Марією Скоробагач, уродженкою Блищанки Заліщицького району, племінницею священика Чортківської церкви Покрови Святої Богородиці Матея Черника, який жив по сусідству і викладав богослов’я у місцевій учительській гімназії. Молоді люди закохалися, а після закінчення навчання 12 квітня 1931 року створили сім’ю. Деякий час подружжя жило і працювало вчителями у сусідній Польщі, у невеличкому містечку Кособуда, що неподалік Гдині, бо на батьківщині не знайшлося роботи за фахом. 1931 року Марія повертається в Україну, на рідну Тернопільщину, вона ж бо чекає первістка, а Зиновій продовжує вчити польських дітей. Приблизно 1933 року він теж повертається на Батьківщину, у школі роботи не було і Зиновій Васильович продає взуття у крамниці Заліщиків.

1939 рік. В Західну Україну приходить радянська влада. Молоде подружжя покладає великі надії на нове життя, на обіцяні зміни, вони хочуть працювати в українській школі, приносити користь рідній землі. Але скоро всі, хто очікував на покращення життя, всі, хто думав, що радянський режим на відміну від польського дозволить українцям самостійний розвиток, змушені були гірко розчаруватися. Влада дедалі сильніше затягувала зашморги на шиї українців, переслідувала інакомислячих, тероризувала і знищувала. Зневірилися в обіцянках московитів і Вербицькі. Страшні й незабутні враження справили на Зиновія Вербицького масові розстріли політичних в’язнів тюрми на вулиці Лонцького у Львові, під час відступу Червоної

Гімназист З. Вербицький

армії на початку радянсько-німецької війни 1941 року. Він саме складав сесію у Львівському університеті на біологічному факультеті і став свідком тих жахливих подій. Побачене стало остаточною краплею у переконаннях Зиновія Васильовича.

Кровопролитні бої охопили Україну, радянські війська швидко відступали на схід, залишаючи напризволяще мирне населення. Німецька армія стрімко наступала, почалася окупація. З початку війни Вербицькі вчителювали в Угринській початковій школі Чортківського району, саме туди Зиновія Васильовича призначили директором. Родина жила у двох кімнатах при Угринській школі. З якого часу Зиновій Вербицький таємно підтримував тісні зв’язки із загонами ОУН-УПА, достеменно не відомо. Відомо, що на початку війни він організував і очолив підпільну групу в рідній Блищанці та сусідніх селах. Після переходу на роботу в Угринь продовжував співпрацю з підпіллям, а навесні 1943 року Чортківський провід ОУН призначив Зиновія Васильовича повітовим референтом ІНО (організаційної мережі, спеціального об’єднання в структурі ОУН-УПА, яка була створена винятково для української інтелігенції) Чортківського повіту.

Метою і завданнями роботи повітового референта було вивчення літератури націоналістичного характеру, поширення таких книг, обговорення, дискусії з однодумцями, організація сходів і зустрічей, вербування нових підпільників. Разом зі своїм найліпшим другом, місцевим мешканцем села Угринь Володимиром Івановичем Липовим, Зиновій Вербицький, псевдо “Чорний”, їздили найближчими селами і, за легендою, купували лікарські рослини у населення, а насправді розповсюджували українську літературу, вели розвідку і диверсійні роботи на окупованій території. Та не знали хлопці, що німецька влада вже отримала на них виказ і слідкує за їхніми пересуваннями. У лютому 1944 року Зиновій із рідним братом Володимира Липового Богданом та ще з одним підпільником (ймовірно, на прізвище Скрипка, мешканцем села Росохач Чортківського повіту) везли українські книги з села Улашківці до Угриня. Дорога пролягала через сусідню Сосулівку. Саме тут, на мосту через річку Серет, німці влаштували засідку. Вони розстріляли всіх, хто їхав саньми. Зиновій Вербицький та Богдан Липовий загинули одразу, свідки нарахували в кожухах, які були на хлопцях, до 37 отворів від куль. Третій чоловік, фірман, який правив кіньми, був поранений у ногу і зміг заховатися в корчах під мостом, а потім дістатися до однієї з криївок і попередити підпільників про небезпеку.

Житель Сосулівки Василь Дмитрович Галат, який далекого 1944 року був підпільним сільським оунівським станичним, розповів нам подробиці того бою, а також про звірства гестапівців під час каральних рейдів.

Тіла розстріляних бійців німці роздягнули й поклали у Сосулівській сільській раді, а потім виставили на опізнання. Вночі тіла Зиновія Вербицького і Богдана Липового побратими з ОУН викрали і поховали у полі на горі Галилея (Галилева) біля села Росохач Чортківського повіту. Орися Зиновіївна, наймолодша донька Вербицьких, пам’ятає, що вони з мамою жили тоді в Угрині і темної зимової ночі до них прийшли “хлопці з лісу”, розповіли про загибель батька і попросили у мами його одяг. Мама швидко збирала якісь речі, а діти, які вже прокинулися, сиділи на печі дуже тихо, плакали і шепотілися про те, що більше ніколи не побачать тата. Зиновій Васильович загинув, залишивши молоду дружину з трьома малими дітьми.

Родина Вербицьких, 1935 р.

Після викрадення тіл підпільників німці почали масові облави в сусідніх селах. Марію Іванівну, як дружину оунівця Зиновія Вербицького, організаторку жіночої гілки ОУН-УПА в Заліщицькому районі, заарештували, жорстоко катували, били, допитували, але вона витримала тортури і не зізналася, що допомагала своїм: проводила тренування, вишколи, шила, прала, лікувала, варила їсти, допомагала переховувати підпільників, збирала відомості про ворогів і передавала їх оунівцям. Німці вирішили розстріляти матір і дітей, вишикувавши їх перед школою. Чому не розстріляли? Відповідь на це питання залишається невідомою. Можливо, хотіли відслідкувати зв’язки Марії Іванівни з підпіллям, можливо, Бог зглянувся над дітьми.

А потім прийшла радянська влада, і все почалося спочатку: допити, тортури, вибивання зізнань. Вербицьких визнали сім’єю “ворога народу”, але знову Божим провидінням вони залишилися живими. По закінченні Другої світової війни 1941—1945 років радянська влада споруджувала пам’ятник своїм загиблим воїнам, сільські ради збирали списки полеглих. Наймолодша донька Зиновія Васильовича малолітня Орися просила представників поважної комісії: “Напишіть тата, він теж загинув на війні”. Та внести в список ім’я Зиновія Васильовича Вербицького радянська влада відмовилася навідріз. Не за ті ідеали він загинув.

Сьогодні його ім’я увічнене на пам’ятному знакові, встановленому борцям за Україну в селі Блищанка Заліщицького району та в самих Заліщиках на одній зі стел Меморіалу героям, які загинули за волю України.

З метою вшанування пам’яті подружжя оунівців Вербицьких, 22 жовтня 2017 року на фасаді Блищанської загальноосвітньої школи урочисто відкрили меморіальну дошку колишнім учителям цієї школи Зиновію Васильовичу та Марії Іванівні Вербицьким. Цю почесну місію виконали їхні правнуки, онуки наймолодшої дочки Орисі Зиновіївни Таценяк (Вербицької) Тарас і Христина Козаркевичі.

Марія Іванівна Вербицька, дружина підпільника, після перенесених катувань і тортур, після голодних 1946—1947 років померла від хвороби серця 3 квітня 1949-го, похоронена у рідній Блищанці.

Упродовж останніх 70 років родина Вербицьких намагалася знайти поховання свого батька і діда Зиновія Вербицького. Тепер це місце достеменно відоме, дякуючи небайдужим мешканцям села Росохач Зиновієві Миколайовичу Балакунцю і Павліні Василівні Безпалько.

Доля зіграла злий жарт із дідом та онуком Вербицькими. Вони обидва віддали свої життя за Україну під час знакових історичних подій. Юрій — на Майдані у січні 2014-го, а Зиновій — під час радянсько-німецької війни у лютому 1944 року.

І лише після багатьох років, досліджуючи родовід Юрія Тарасовича, вдалося розшукати поховання його діда. Колись дід пожертвував своїм життям заради майбутнього онука, а згодом онук поклав життя заради світлої пам’яті діда. І хоч як моторошно це усвідомлювати, але смерть Юрія дала поштовх пошукам місця загибелі його діда, оунівця, повітового референта ОУН-УПА Чортківського повіту. Розмежовує ці дві смерті відлік часу у довгих 70 років.

За останніми знайденими даними Зиновій Вербицький був не лише повітовим, а з 1944 року й окружним референтом ОУН, він міг перебувати у штабі підпільного руху, розташованого в печері Вертеба у Більче-Золотому.

Віднедавна почалися пошуки останків Героїв ОУН Зиновія Вербицького і Богдана Липового у Росохачі з подальшою їх ексгумацією та перепохованням.

Пошукова робота триває.

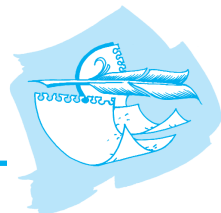

*“Мить — неповторна.
Іншої — не жди”.*

Любов СЕРДУНИЧ,
голова Старосинявського РО ВУТ “Просвіта” ім. Т. Шевченка,
Хмельницька обл.

Хай вкраїниться

Думай, ріко, думай!
Йди-но, людино,
до обрію від праджерел.
Плинь-но рікою-рукою
владарем-царем.
Думай, ріко, думай, але не мовчи!
Зроджуй джерельце-думку-русло
й течи!
І не вагайся, не гайся, не гасни, не сни.
Навіть якщо самітньо, пливи до весни.
Плинь до весни, до Десни,
до Данастри-Дністра.
Навіть якщо пред очі — крута я-гора.
Навіть якщо пред очима — туман і лід,
Думай, людино-льодино, вишукуй слід,
Слід од джерел і до обрію —
й тільки вперед,
В ярень, бо-Яре, Бо-Яне,
Гіперборею Арей!

Одвічний ворог
Я не плекала мрій своїх рожевих,
Бо скільки вовка не годуй, та скоро
Покаже він своє нутро скажене.
І з’ясувалось: “брат” — одвічний ворог!
Ті, хто вважав за брата ,— в більшій тузі,
Обмануті нахабно — в більшім горі!
Вже жодних ми не маємо ілюзій:
Так званий “старший брат” — наш
вічний ворог!
Нас на розп’яття, в тюрми —
щоб змаліли!..
Морив безхліб’ям нас і Соловками...
Хто це забув, ті нині теж прозріли:
Ти нам — не брат! Ти — наш одвічний
Каїн!
Хай в кожного ілюзія розтане!
Нехай прозріння сумніви поборе!
Усі народи стали нам братами.
І тільки “старший брат” — агресор, ворог!

Світання
До пітьми не звикли очі.
Та одначе — пам’ятаймо:
Найгустіша темінь ночі —
За годину до світання.
Йди поволі, але вперто.
Не оглянься, не спіткнися.
Не шукай доріг затертих:
Ними ходять темні й ниці.
Вмій навпомацки впізнати,
Друг чи ворог із тобою.
Не піддайся на принади.
Переймися боротьбою.
Відрізнити чорне й біле
Ти зумій і в мить останню.
В ночі темінь є найбільша.
Та гряде слідом — СВІТАННЯ!

Нам чужого — вірите? — не треба!
Нам чужого — вірите? — не треба!
Нам би рідне втримати в руках!
Маємо святе одвічне небо
Й цей величний понад нами стяг.
Славимо прабоже злотосонце
У поклоні за життя розмай.
Власна правда в молодій сторонці
Нам святіша за ярмо оман.
Молимось на витязів-героїв,
Хто в борні виборює наш мир.
Зайдам є в нас куля, вірна зброя:
З ворогом — не толерантні ми!
Хто на нас зухвало, ми — грозою!
Це назавжди, вороже, затям!
Нам не треба й клаптика чужого!
А за свій ми віддамо життя!

Мовонько велична
Намагались нищити зусібічні зайди,
Ти ж стосила духом, тож — нема загину.
Ти ще вся — не випита, диво
несказанне,
Мово українська, Мати-Берегине!
У душі леліяна, серцем облюбована,
Запульсуєш говором, вибухнеш —
столична!..
Ти була розстріляна і не раз шматована,
Мово українська, страднице велика!
Тож здіймайсь орлицею та понад
руїнами,
В золото-блавати убирайся звично.
З кожним рід-родиною хай тобі
вкраїниться,
Наша предковічна мовонько велична!

Акровірш
Усього світу кращі чорноземи!
Калина і верба — немов душа.
Ріка життя, Дніпро, єднає землі.
А клич звитяги — Крути і Буша...
Її недоля хай буде — вчорашня.
На щастя хай співає в синь пташа.
А ти її довіку не лишай!

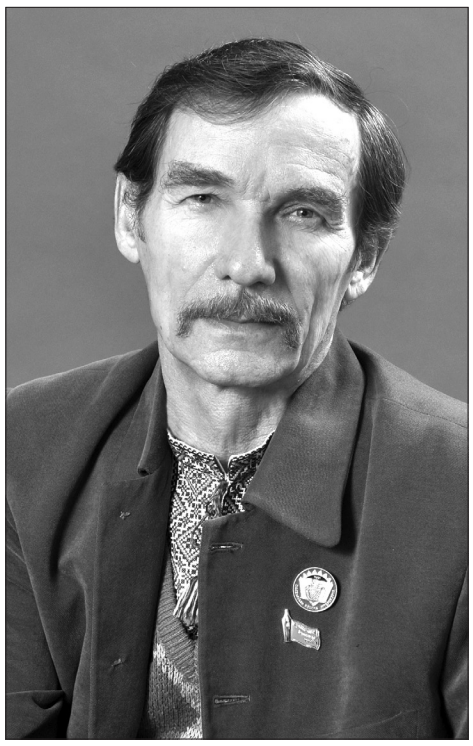

Олександр ПЕЧОРА,
м. Лубни

Звести оселю

* * *
На протягах історії стою,
між вибухами приспаної правди.
В соборі душ,
де Сам Всевишній править,
країну вибудовуєм свою!

Спасенний в славній спільній боротьбі
козацького негинучого роду,
соборний український мій народе,
ніколи не зневірюся в тобі!

Рідна мова
Шануймо українську мову —
пісенну, щедру, пресвяту,
і калинову, й волошкову,
джерельно-чисту — саме ту!

Хвилюють серце звуки рідні.
Привільно ритміка бринить.
Ота мелодика чарівна
і зігріває, і п’янить.

Нетлінна пісня материнська
від серця лине в небеса.
Звучать мелодії дитинства,
квітує й щедро родить сад.

З прадавнини, з часів козацьких
лікує душу й окриля,
тече в світи слов’янська, братська,
Дніпрова мова Кобзаря.

Покинута хата
У червонім намисті вишня
зустрічати гостинно вийшла.
Хвіртка скрикнула.
Скрип той — подив:
гість прийшов,
повернувсь господар?!

Ні стежини. Полин та м’ята.
Похилилась старенька хата.
Сиротливо дивились скоса
вишні, яблуні, абрикоси...

Нічиє
Схилились мальвові вінки
на хату —
пам’ятник чеканню.
Скриплять обвітрені хвіртки,
протяжно й болісно зітхають.

Ой не чужі вони мені —
двори,
неначе кладовища...
Покинуті, мов по війні,
колодязі, хати і вишні.

А земляки повимирали
або до міста подались.
Давно городи не орались...
Та це ж недавно,
не колись!

Торкаюсь звалених воріт.
Невже зозуля відкувала?
Невже земля відвікувала?
Чужою стала...
Де ж мій рід?

Зростають, слава Богу, діти.
І в селах родичі ще є.
Але ж чужіє нічиє!
Лелекам нікуди подітись.

Мене, заблудлого, прости...
І сили дай звести оселю,
щоб воскресити рідну землю
і лелечат-внучат ростить.

Подовження миті
Мене покликав місяць-молодик,
аби не продрімав, бува, світанок.
Здавалось би, іще занадто рано.
Якби не пізно.
Подивуйся, йди!

Поглянь, які природи чудеса!
Як розквітає волошкове небо!
І цілий світ вітається до тебе...
Ти в творчій одинокості — не сам.

Віків, кумирів безміри спливло...
Кумують жаби, шаленіє птаство.
Сльоза-роса...
Воскреслий ранку, здрастуй!
Торкнула душу ластівка крилом.

Художнику, це все давно було.
Але тобі талан дано творити,
щоб неповторність заново відкрити.
Поглянь, як дивно небо розцвіло!

А онде, понад банями дерев,
гілля гойднувши,
опустився легко
й розправив крила на гнізді лелека.
У нього місяць інтерв’ю бере.

А чи надовго зупинилась мить?
На фото, на картині, в згадці, в слові...
Довічне — лиш народжене в любові.
Тоді і пам’ять гріє, і щемить.

Поет уміє краще багатьох
ловити миті, ткати думи віщі,
аби відчути, зрозуміти вічне,
щоб серце озивалося: тьох-тьох!

Мить — неповторна.
Іншої — не жди.
Та саме в тому — таїна жадана,
щоб кожен раз —
неначебто востаннє,
щоб світлі мрії й сонячно — завжди.

Вуздечку напинає ясен день
і напуває простір барвограєм.
Чаруймось білим світом, наче раєм.
Життя — то мить.
А іншого — ніде.

* * *
Найперше — докоряй собі.
Умій себе в собі збагнути.
Безмежно довіряй судьбі
й навчися скрізь собою бути.

І не надійся при грозі
на блискавичні переміни,
лиш направляй зусилля всі
на справи праведні уміло.

До себе, брате, обернись,
себе спитай відверто й вільно,
чи борешся, чи зупинивсь?
Що ти зробив для України?

Не ради слави й нагород
розпочинай яскраве дійство.
Йди до людей, єднай народ,
оздоровляй себе й суспільство.
В громади праведність повір,
бо владі вірити — наївно.
Щоб раєм став твій рідний двір —
живи і мисли українно.

Околиця
Я з дитинства ходив на околицю —
відкривати природи красу.
Починалася тут моя вольниця.
Мрії-думи сюди я несу.
Теплі спомини гріють і колються.
Тут же юність буяла моя!
Приманила до себе околиця.
Повінь мрій пам’ятатиму я.

Рідне місто молодшає-твориться.
Вже не стріну старих яворів.
Подалася за обрій околиця,
та рояться тут мрії мої.
Перемріється тут, перемолиться.
Будуть радощі ще і жалі.
Давні друзі мої за околицю
відлітають, немов журавлі.

Ой ти доленько, сизая горлице,
ще воркуй мені, не відлітай.
У задумі ходжу по околиці:
це ж отут колись був мені рай.
Заховалось за обрієм сонечко.
Гостювала синиця в руці.
Сизим птахом іду за околицю,
і сльозина бринить на щоці.

Розквітає слово
Прислухайся — шепочуть пелюстки,
бринить роса промінно-світанково.
Цей неповторний час не пропусти,
адже в ці миті розквітає слово.

Минула ніч, і ти поглянь на світ —
предивне світло плине знову й знову.
Поезії одвічний заповіт —
якби в душі розквітло тепле слово.

Завжди натхненно ранок зустрічай,
адже назад і миті не повернеш.
Коли в душі твоїй горить свіча,
тоді ніколи слово не померкне.

І ти себе розкрий на всі лади,
щоб сколихнули душу серця струни,
щоб залишитись вічно молодим
і почуттів палких іскрився трунок.

Плекай пелюстку кожну у вірші —
і будуть вічно квітувати ружі.
Коли мотив настояний в душі —
його почують душі небайдужі.

Мелодію любові віднайти
ніколи у житті оцім не пізно.
Коли цей світ в добрі покинеш ти —
лишиться всім твоя нетлінна пісня.

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ

Денді Диченко

На шпальтах “Слова Просвіти” друкувалися уривки з книжки спогадів Михайла Слабошпицького “Протирання дзеркала” (Те, чого ви не прочитаєте в історії літератури) (видавництво “Ярославів Вал”, 2017), котра вийшла в світ і стала справді резонансною. Нині автор працює над другою мемуарною книжкою “Тіні в дзеркалі”.

Фрагмент із неї пропонуємо читачам.

Окремо хочу розповісти про Ігоря Диченка. Ми з ним були ровесники.

Він почав приходити до редакції двадцятилітнім студентом художнього інституту, де навчався на мистецтвознавчому факультеті. Спершу ми його сприйняли трохи насторожено й недовірливо. Надто не схожий він був ні з ким із наших відвідувачів та авторів. Абсолютний денді з фуляровою хусткою на шиї. Стрункий, трохи церемонний, не позбавлений снобізму, він видавався нам зовсім чужим. До того ж його колишній приятель, а тепер ворог, що ходив у редакцію, як до себе додому, нашептав на Ігоря такого, що кожному попервах хотілося втікати від нього, мов од прокаженого. Страшна це зброя — наклепи та інсинуації. Діє безвідмовно, як вибух атомної бомби.

Отож і я бокував-бокував од цього франта, вбраного так, ніби йде оце на прийом до англійської королеви. Щоправда, зацікавлювало елегантним викладом думок, добірною українською мовою (що майже виняток для міщука) й широкою ерудицією його письмо на теми мистецтва.

Я мимоволі став до Ігоря придивлятися. Відразу помітив, що він з усіма тримається абсолютно незалежно й доброзичливо. У нього не було й натяку на поведенцію автора-прохача, який запобігливо заглядає тобі в очі, до непристойного розхвалює котрусь твою наспіх зліплену публікацію, — аби ти тільки не викинув у бездонний редакційний кошик його утвір, бо ж він утратить своїх 15 чи 20 карбованців.

Ігор завжди знав усі культурні новини України. Виявилося, він не тільки відвідує всі художні виставки, а й не пропускає жодних концертів симфонічної музики, балетів та опер. А ще якось обмовився, що дружить із театральним художником Євгеном Лисиком (на жаль, його дочасна смерть обікрала наше мистецтво) і в добрих стосунках із самим (!) Данилом Ніродом, що був не менше аніж жива легенда.

Не знаю, чому з усієї редакції саме мені Ігор запропонував подивитися його мистецьку колекцію. Він жив на вулиці Свердлова (нині Прорізна), трохи нижче за Молодіжним театром.

У журналістів є такий штамп: “Я був приголомшений!” Але ж таки справді: я був приголомшений. Мені вже доводилося бачити кілька приватних колекцій. Але такого багатства тут я не сподівався: Тетяна Яблонська, Микола Глущенко, Ярослава Музика, Олекса Шовкуненко...

Але головне його зацікавлення, як він пояснив, — це Пальмов, Єрмілов, Богомазов, Меллер, бойчукісти...

Цілком природно, я відразу запитав, де він усе це міг узяти, але Ігор непомітно повернув розмову на інше, й моє запитання так і повисло в повітрі серед тих шедеврів.

Він не пив, не курив, не любив ніяких компаній і, зізнався, йому огидні традиційні застілля. Він тільки охоче ходив на каву. І це стало нашим традиційним ритуалом, якщо він з’являвся в редакції. А ще він терпіти не міг отого простацтва, що маскується під демократичність, та амікошонства. Він високо тримав планку стосунків і нікому не дозволяв знижувати її. З усього цього відразу відчувалося, що він — не з робітничо-селянського середовища.

Я не розпитував, хто його батьки. Пригадую мовчазну матір, яка при нашому приході відразу йшла до іншої кімнати й не виходила звідти. Батька я не бачив, і мені не пам’ятається, чи він був тоді живий.

Про його батька Ігореві недоброзичливці й заздрісники (а вони неодмінно є в такого типу людей — незалежності й небажання жити стадним життям не прощають) розповідали найнеймовірніші історії; не хочу наводити їх тут, оскільки глибоко сумніваюся у вірогідності їх.

Звичайно, в кожного такого (а їх небагато!) колекціонера є свої секрети й таємниці. Інакше в них просто не буває. Їх веде крізь життя шалена пристрасть, яку за силою можна порівняти хіба що з коханням чи наркоманією. За кожним його надбанням може постати такий карколомний сюжет, що він міг би стати основою роману. Вражені Ігоревою колекцією, атакували його розпитуваннями, що і звідки, — і він або таємничо всміхався, або ж розповідав однотипні історії: оце знайшов на смітнику в геть спотвореному вигляді або — на горищі старого будинку в павутинні й пташиному посліді. Можливо, з частиною картин було й так. Але, звичайно ж, не з усіма. Й Ігор мав право не все розповідати, ховаючи подробиці за романтичний флер. Як натурі артистичній, йому самому це подобалося. Мені здається, паралельно з колекціонуванням він ще й постійно грав роль, яку чи сам придумав для себе, чи вона сама в нього вселилася. Таке буває у творчих людей, які не завжди повністю господарі собі — якась невідома воля диктує їм слова чи вчинки, і вони самі з цікавістю приглядаються й прислухаються до себе. І тоді вони цікаві тою несподіваністю не тільки для інших, а й для себе.

Так, колекція була для Ігоря справою всього життя. Їй у нього було підпорядковано все. Маю навіть підозру, що Ігор нікого не пошлюбив аж до такого поважного віку через свою неймовірну пристрасть. А несподіване його одруження з удовою Вірського одна з художниць (до речі, добра приятелька Диченка) прокоментувала дуже оригінально: “Він одружився з колекцією” (вдова Вірського мала надзвичайно багато картин відомих художників). У такий матримоніальний спосіб дві прекрасні колекції об’єдналися в одну, яка справді вражає кожного, хто хоч трохи цікавиться мистецтвом і має бодай загальне уявлення, хто в ньому хто і яка мистецька та приблизно ринкова ціна полотен, означених його іменем.

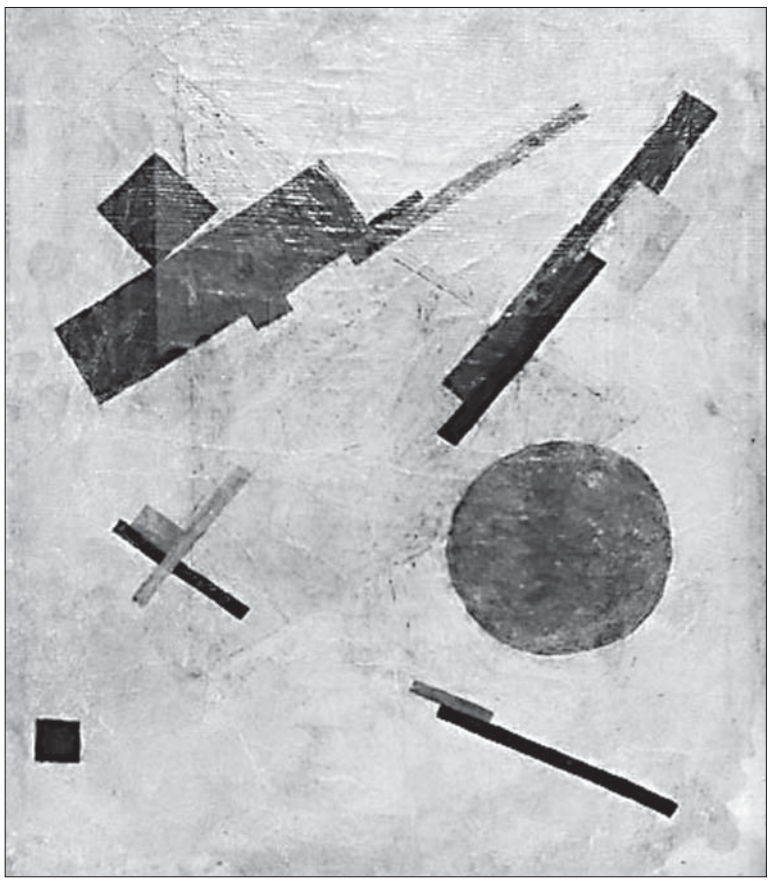

“Супрематична композиція 1”. Казимир Малевич. 1916 рік. Колекція Ігоря Диченка

Той шлюб став справжньою сенсацією в культурних колах України. Наші люди дуже охочі заглядати повсюдно, куди можна заглянути: в горщики й каструлі чужої кухні, у спальню дальнього і ближнього, в його кишеню й душу. І нічого з тим не вдієш — така цікава особливість людської природи. Той, у кого її немає, — неприродний виняток із правила. Отож різні — почасти найнеймовірніші, з гіпотетичними “доважками” — версії цього шлюбу якийсь час покрутилися в топ-новинах певних кіл, а потім поступилися місцем іншим новинам і пліткам.

Я кілька разів зустрічав їх, як завжди, вбраного мов на аудієнцію до англійської королеви, Ігоря Диченка, і його дружину похилого віку, яка, за багатьма розповідями, була надзвичайною красунею замолоду. Було щось дуже зворушливе в тому, як бережно вів під руку Ігор її крізь людське вировище на Майдані Незалежності — саме біля зупинки тролейбусів, де у вечірню “годину пік” твориться ціле тижбище.

Ігор тоді не помітив мене, а мені незручно було перепиняти їх — вони на ходу про щось жваво говорили; власне, говорив Ігор, а дружина озивалася короткими словами. Він умудрився вивести її зі штовханини, ні з ким не зіткнувшись, хоч о цій порі це не так легко, бо, опинившись на зупинці, почуваєшся як на футбольному полі, де або ти когось мимоволі штовхнеш, або хтось із усього розгону наженеться на тебе.

Я довго дивився їм услід і думав про незбагненні повороти долі. У “молодогвардійські” часи мені ніколи не подумалося б, що цей молодий сноб, який (тоді мені це здавалося) так високо себе несе, може бути таким м’яким і турботливим у ставленні до когось. Або ми самовпевнено думаємо, що доглибно знаємо людей, або люди з часом разюче змінюються, що й самі можуть подивуватися тим змінам у собі. Складно це з’ясувати. Тому нам лишається для відповіді у цьому питанні широкий простір, у якому гуляють наші гіпотези.

Ігор кілька разів хвалився дорогоцінним поповненням колекції. Я не надто розпитував його, що й звідки взялося, бо знав, що він або уникне відповіді, або відповість у найзагальніших словах, із яких важко скласти більш-менш логічний сюжет. Одного разу в нього вдома, він, стоячи перед картинами, задумливо сказав: “Уявляєш, про кожну з цих робіт — і не тільки про їхнє створення, а й про їхнє поневіряння по людях, — можна написати цілу книжку”. Очевидно, він знав, що говорив.

Початковий період його колекції так і лишився під запиналом загадковості. Певно, я був не єдиний, хто це відчував. Звідси розмаїття гіпотетичних сюжетів на цю тему, про що вже мовилося попереду. Я не брався за сюжетоскладання такого характеру, бо не мав і не маю в собі хисту слідчого. Ігор був цікавий мені не тільки своєю колекцією, що вже тоді, очевидно, була однією з найкращих у Києві. Я чув про колекції лікаря Сигалова, Юрія Дольд-Михайлика, Семена Скляренка. До речі, про фантастичне зібрання картин Скляренка розповідав мені Мушкетик. Скляренко, що був оргсекретарем Спілки письменників, маючи в своєму розпорядженні службову машину, цілими днями пропадав на Чернігівщині, вишукуючи в селах усе те, що порозтягали селяни-мародери з маєтків Харитоненків (славетна Качанівка, яку він відкупив у збанкрутілого Тарновського), Ґалаґанів, Іллі Безбородька та інших колекціонерів. Сьогодні це важко уявити, але тоді в убогих оселях колгоспників, у повітках чи погребах можна було надибати шедеври світового живопису. Картинами могли накривати діжки з квашениною, їх використовували для собачих будок і курників. Ось що вийшло, коли мистецтво стало належати народові!

Скляренко тоді де задурно, де за півлітра, де за десятку збирав ці скарби й несподівано для себе автор “Святослава” й “Володимира” став одним із найбагатших у Києві — тільки нікому він тоді не зміг би продати ці картини за їхню справжню ціну й ніхто не пустив би його ні на який європейський аукціон.

Не знаю, що сталося з колекцією Скляренка нині і чи є вона сьогодні в тих самих масштабах, про котрі мені розповідав Юрій Мушкетик.

Знаю, що пристрасним колекціонером живопису був Дмитро Гнатюк. Усі свої гонорари (а вони були дуже серйозні) вкладав він у своє улюблене дітище — купував полотна відомих майстрів. Як це часто в нас буває, по смерті видатної людини довкола її імені і її родини, мов концентричні кола по воді, зроджуються химерні чутки й гіпотези. І чомусь завжди з негативним забарвленням. Я завжди з великим застереженням ставлюся до цієї усної народної творчості, бо давно вже допевнився, що в нас є тисячі й тисячі індивідів, яким обкидати лайном видатну людину після її відходу з цього світу — органічна потреба душі й спосіб самореалізації. Хочеться сподіватися, що колекція Гнатюка жива.

Але повертаюся до Ігоря Диченка. Він притягував мене ще й своєю інакшістю. Ігор справді не був подібний ні до кого. Не випадково я інколи називав його маестро. А більше нікого зі свого середовища “Маестро” я назвати не міг. Усі ми були в чомусь різні, але здебільшого однакові: ходили гуртом на пиво й на вино, а також на всякі збори (жили в епоху зборомані), дивилися одні й ті самі фільми чи вистави, читали одні й ті самі — підказані радянською критикою — книжки, читати які було не варто, бо це псувало літературний смак (у кого він був).

Я попервах дивувався, що Ігор, за винятком кількох імен, ігнорує сучасну українську літературу. Якось навіть дорікнув йому за це. На що він мені сказав: не вірю, що в Україні є двадцять письменників європейського рівня. А ще додав: йому цікаві Бажан, Вінграновський, Ліна Костенко, Євген Гуцало та ще репресовані Євген Плужник і Микола Зеров. Тому йому значно цікавіше читати в оригіналі Бодлера, Верлена, Верхарна, Аполлінера чи Малларме. Тут я космополіт, з викликом зізнався він і не боявся цього. Українська література — від того, що я читатиму її, — кращою не стане. Я такою літературою затруївся в школі — це було як газова атака.

Продовження на стор. 10

“Саме Диченко був одним із тих мистецтвознавців, які справді вловили суть кубофутуризму”.

Михайло СЛАБОШПИЦЬКИЙ
Денді Диченко

Закінчення. Початок на сторінці 9

Ігор часто читав із пам’яті французькою Аполлінера, Бодлера, Верлена, Малларме, звертав нашу увагу на оркестрацію віршів, коментував, як їхній звукопис гармоніює з настроєм творів. Ніхто з “молодогвардійців” не знав французької, але ми з цікавістю його слухали. Бо ж читав він артистично, насолоджуючись тими словами, котрі вимовляв. Якось я взяв російський переклад “Квітів зла” Бодлера (українського не було) й попрохав його прочитати кілька віршів в оригіналі, а сам стежив за звуковим плином творів у перекладі. Певно, саме тоді вперше гостро відчув неможливість аутентичного відтворення мелодії вірша. Переклади мали спрощений звуковий малюнок і загалом буденніший тон.

Отоді й зрозумілася його закоханість у французьку мову — вона прийшла до нього через французьку поезію. До речі, він часто (але не з нами, а з людьми свого кола) говорив російською. Це була літературно правильна мова, анічим не схожа на “киевское полурусское наречие”. І дуже добре знав українську, часто бравував маловживаними словами, які, гадаю, він вичитав із Бокаччевого “Декамерона” у блискучому, лексично багатому перекладі Лукаша. Якось я йому сказав, що він космополіт, а він мені уточнив: “Я — український космополіт. Є й таке явище”. І я тоді погодився з ним. Людина легко стрибає з мови на мову і завжди пам’ятає, хто вона і звідки. Відтоді Ігор уявлявся мені еталонним представником української міської цивілізації, котру нам ще належало створити. Українцями мали в Києві бути не тільки вчорашні селюки. Ігор собою мовби показував приклад для міщуків, які свято були переконані, що культура — принаймні міська — починається передовсім із російської мови, яка (ще раз наголошу на тому) була вельми калічна і лексично вбога. Оцією плебейською недовченістю, вузьколобим рагульством Диченко бридився і не дуже те приховував.

Ігореві важко було прилаштуватися на якусь респектабельну й добре оплачувану роботу — він над усе цінував свободу (що він одразу втрачав би, записавшися у функціонери), а також свій снобістськи-богемний спосіб життя. Він перебивався якимись непрестижними, як на нього, роботами (був викладачем і науковим співробітником у Центральному архіві музею літератури і мистецтва, в столичному хореографічному училищі, в Музеї історії Києва).

Позірно безтурботний, іронічний бонвіван не уявлявся за якоюсь серйозною роботою. Здавалося, його органічна стихія — імпрези, презентації, дефіляди і нескінченні розмови на мистецькі теми (інші були для нього образливо приземлені), однак він написав дуже оригінальні праці про Анатоля Петрицького, Георгія Нарбута, Олександра Богомазова, Василя Єрмілова, Миколу Глущенка, Тетяну Яблонську, Аллу Горську та низку інших художників різних генерацій. Але головна його увага — митці українського авангарду. Загалом він мені видавався своєрідним двійником Марселя Пруста, якого за життя колеги довго вважали літературним дилетантом, що береться за перо в години нудьги, які настають тоді, коли немає культурних розваг. Ігор також ніби щось там знічев’я писав, дивував тим, що раптом брався віршувати французькою, котру добре знав, або писав філософські есеї. Такі собі вибрики безтурботного інтелектуала. Поверхово безапеляційному погляду могло видатися, що Ігор не живе, а грається з життям чи в життя. Ніколи мені не доводилося чути від нього розмов про хліб насущний, про ціни, про потребу десь би заробити грошей. Він був, як птах, що привільно перелітав із гілки на гілку й співав своєї, не переймаючись тим, чи хтось слухає його. Це унікальні люди. Загал майже ніколи не сприймає їх поважно, бо вони (так здається загалові) ні до чого в цьому житті не здатні. Але... Але в кінцевому підсумку Марсель Пруст створив “Пошуки втраченого часу”, що стали унікальним явищем світової літератури XX століття. А Диченко зібрав приватну мистецьку колекцію, якій в Україні немає аналога: широко репрезентовано український авангард, сучасне мистецтво у найяскравіших іменах. Хтось із журналістів, пишучи про Диченка, назвав свій матеріал: “Від Сальвадора Далі до Марії Примаченко”.

Понад тисячу артефактів — колекція Ігоря Диченка. Серйозні експерти надзвичайно високо оцінили її мистецьку вартість. Колекціонер урятував од контрабандного вивезення за кордон сотні шедеврів українського авангарду, коли в роки перебудови й початки незалежності України довкола них спалахнув такий ажіотаж. Якось Ігор обмовився, що наприкінці 60-х Віталій Коротич, оглянувши його колекцію, сказав: “Твої українські кубісти зараз нікому не потрібні. А через 20 років вони будуть модними у світі”. Так воно й вийшло. Ігореві не раз пропонували грубі гроші за той чи той твір, але він не продав жодної картини.

Його колекція експонувалася, окрім столиці України, в Нью-Йорку, Единбурзі, Токіо, Лондоні, Тулузі, Вінніпезі, Катовіце, Санкт-Петербурзі, Москві.

Вона фантастично розрослася, він уже не міг зберігати її вдома. Уклав спеціальну угоду з “Мистецьким Арсеналом” на її тимчасове там зберігання.

“Гавань”. Анатоль Петрицький. 1930–1931 роки. Колекція Ігоря Диченка

Мистецтвознавець Дмитро Горбачов наголосив: “Ігор позбавив Київ іміджу провінційності. Коли нещодавно нищили українських інтелектуалів, Київ став поза світовим контекстом. Ігор довів, що Київ — не периферія. Бо мистецтво, яке він рятував, є явищем міжнародного класу. З часом до Ігоря почали вчащати інтелектуали з-за кордону, він став відомий на Заході. Можливо, тому КДБ його не чіпав. Адже Ігор багато у чому ризикував. Він купив — або йому подарували — твори Ярослави Музики, бойчукістки зі Львова. Це — видатна художниця, яка була зв’язківкою Шухевича, її заслали до Сибіру. Ігор весь час був на межі дозволеного. Недоброзичливці у Спілці художників усе сподівалися, що КДБ візьметься за нього. Але КДБ побоювався людей, які відомі і не є відвертими антирадянщиками. Тож Ігор якось зберігся”.

Вже у 2000-х роках Диченко наголошував: тепер жодна з робіт його колекції не була б йому приступна. Колись він або скуповував їх за безцінь, або навіть одержував задарма. Скажімо, розшукав удову Єрмилова, сказав, що цікавиться його творчістю. Вона зраділа: хоч хтось знайшовся, що пам’ятає це проскрибоване ім’я. За копійки віддала хлопцеві те, що в неї лишилося від чоловіка. А супрематична композиція Казимира Малевича потрапила до нього (зовсім задешево) як робота учня Малевича. За якийсь час Ігор з’ясував: це робота самого Малевича. Авторитетні експерти солідаризувалися з ним у висновку.

Він був жадібний на знаменитих людей. Але — не для того, щоб “засвітитися” побіля них і козиряти своєю наближеністю до них. Вони головним чином цікавили його для того, щоб мати пов’язані з ними артефакти або автографи. Пам’ятаю, як дав мені список українських письменників, чиї рукописи хоче мати в колекції. Починався список Бажаном і Ліною Костенко. І він був не довгий. Одних серйозних авторів Ігор не знав (література була не його “хліб”), інших не визнавав вартими своєї уваги. На літературу в нього вже не вистачало часу. Непогано знаючи зарубіжних письменників і російський модернізм, він цим обмежувався, пояснюючи, що вже й так почав зраджувати собі, дедалі частіше заглядаючи на літературну територію. Бо ж головне для нього — це український мистецький авангард. Саме з нього і з думкою, що в нього буде лише він, колекція починалася. А потім непомітно її тематичні контури розмилися. Я гаряче Ігоря переконував, що не варто замикатися тільки в авангарді. Якщо він має змогу збагачувати своє зібрання видатними полотнами, то хай себе не стримує. Колись це буде високо оцінено. Він обережно іронізував з мого пафосу, але, здається, що подібна надія теплилася і в його душі. Але він ніколи нічого подібного не сказав уголос — амбіції йому цього ніколи не дозволили б.

Дехто (з тих небагатьох, кому він показував свою домашню виставку) категорично не сприймав Ігоревих смаків. Про те докладно пише у своїй ґрунтовній статті “Вартовий українського авангарду” Катерина Бондаренко, яка наголошує, що “колекція Диченка ввійшла до десятки найкращих приватних зібрань у СРСР, а сам Ігор Олексійович виступав консультантом провідних аукціонних домів світу”. Це вже було під кінець перебудови, коли валився Союз.

“Значущість велета українського малярства Олександра Богомазова, роботи якого теж є у колекції Ігоря Диченка, була зрозуміла далеко не всім арт-критикам того часу, — пише Катерина Бондаренко. — Яскравість, надприродність кольорів, піднесення технічного прогресу, злиття форм у неймовірну суміш — ці зображення часом шокують. Утім, саме Диченко був одним із тих мистецтвознавців, які справді вловили суть кубофутуризму”.

І ще спостереження тієї ж авторки (вже після виставки скарбів Диченка і після його смерті): “Переглядаючи картини, відвідувач неодмінно зверне увагу на роботи Василя Єрмілова... Рослинний орнамент переплітається з геометрією, знайомі предмети видаються геть невідомими. Єрмілов — дизайнер, який чітко розуміє, що кожен штрих здатен вплинути на глядача, і вміло цим користується /.../ Чи не найкоштовнішою частиною колекції є роботи “бойчукістів”. Сумнозвісні фрески Михайла Бойчука були винищені радянською владою, як роботи зрадника, йому була вготована доля митців Розстріляного відродження. До наших днів дійшли ескізи, які дозволяють принаймні скласти загальне враження про митця, а також роботи його учнів. Ігор Диченко став одним із янголів-охоронців плодів праці забороненого художника...”

Від середини дев’яностих ми рідко бачилися з Ігорем. Я був тоді головою секретаріату Української всесвітньої координаційної ради і донесхочу гасав по світу. Якось моя секретарка підрахувала: 170 днів року я пробув у відрядженнях (США, Канада, Польща, Чехословаччина, Угорщина, Румунія, Хорватія, Казахстан, Азербайджан, Молдова, Литва, Латвія, Естонія, Російська Федерація...). Але при зустрічах Ігор починав розмову про те, на чому ми зупинилися рік а чи й два тому, — в нього була на це феноменальна пам’ять. Завжди пам’ятав про мої творчі плани, які знав од мене, й постійно запитував про них (“Никифор, Курилик — це може бути для України відкриття. Дописуй швидше!”). Виявляється, за всієї своєрідності свого характеру, незалежності поведінки й поглинутості в свої плани, він не був пупоцентричним. Він справді цікавився справами того, до кого був прихильний.

Певно, я був одним із останніх, хто довідався про його несподіваний шлюб із вдовою Валерією Вірською. Зустрівши його, стримано привітав. Він уважно подивився на мене, мовби хотів щось сказати, але промовчав.

Я не знав тоді, що до нього підкралася страшна хвороба. Його земні дні вже було суворо відлічено. Він, очевидно, думав про необхідність робити якісь підсумки. Треба було дати раду колекції. Власне, що і як з нею буде, він вирішив давно. Тепер багато часу мали забрати необхідні в такому разі бюрократичні моменти. І він уже взявся це робити. Але не встиг.

Ігоря не стало 24 травня 2015 року. Йому було відпущено на земне життя 68 з половиною років.

Вдова Ігоря Диченка і його офіційна спадкоємиця — знаменита артистка балету Валерія Вірська — виконала його волю. Вона передала колекцію Диченка в Музейний фонд України.

* * *

...Коли я приходжу на відкриття котроїсь виставки, мимоволі ловлю себе на тому, що шукаю в натовпі його поставну фігуру з неодмінним елегантним блиском. Його щоразу так не вистачає. Є люди настільки особливі й осібні в житті, що їх просто не замінити. Ти не перестаєш бачити, що їх немає. І їхнє місце — сумно порожнє.

Ігор Диченко — один із тих небагатьох.

Мислитель, глибину якого ми ще не осягнули

Антоніна ЦАРУК,
м. Кропивницький

Олександр Кердіваренко досі лишається загадковою планетою, яку, на жаль, ніхто з літературознавчого товариства не набрався відваги дослідити. І цей острах має пояснення: багатогранність таланту. За позірною простотою (читабельністю) його творів відкриваються філософські глибини аналізу першопричин особистісних і суспільних проблем, тобто чого людині бракує для щасливого самоусвідомлення. Ця органічна ознака письма митця осяяна любов’ю до українського села і гірким сумом від болісно вкорінених у споконвічну народну душу тривог і жалів, а стійкості у протистоянні історичним викликам додає щедрий і цілющий народний гумор. Жанрова розлогість доробку О. Кердіваренка (нарис і байка, комедія і детектив, казка і літературна пародія, повість і лірика, сатира і переклад) дає підстави для висновку про унікальний феномен митця, доброзичливого до всіх і вимогливого до себе. За вісімдесят літ пройдено терново-лавровий шлях і редакторства в обласній “Кіровоградській правді”, й очільника обласної організації Спілки журналістів, і лауреата премії імені Євгена Маланюка, і заслуженого журналіста України. Невід’ємні складники його обдарування – працелюбність і постійне самовдосконалення.

Творчий доробок О. Кердіваренка — це книги гумору і сатири “Візит до президента”, “Відпочинок з бараном”, “Дірка в космоплані”, інтимної і громадянської лірики “Йдучи в незвідані краї”, публіцистики “Село — мій ревний біль”. А книжку “Сама собі в своїй господі” не назвеш ні щоденниковими записами, ні мемуарами. Це сповідь-роздум, де іманентний мотив — почуття господаря, а кожна з нотаток — згусток болю і прозріння, чому в незалежній Україні селянин не став господарем, чому відбувається жахлива саморусифікація, чому занепадає культура та ще сотні болісних “чому”. Філософський стрижень художнього світу письменника — доброта як діяльний синонім людяності. Так, письменник висновує: “Високоосвіченим, розумним, талановитим і т. п. може бути негідник, злочинець. А мудрою — тільки добра людина”, “Любов завжди старомодна, розпуста — ультрасучасна”, “Духовність, совість, людяність знайшли свій останній притулок у бібліотеках, музеях, архівах-саркофагах, у які скоро нікому буде заглянути”.

Ще в 2006 р. статтю О. Кердіваренка “Що ж насправді загрожує нашій мові” публікували ЗМІ обласного і всеукраїнського рівнів, щоправда, вилучивши авторське резюме, що докорінна зміна ситуації щодо українського чистого слова потребує економічних важелів і захисту державою прав і гідності людини. Без можливості реалізувати свій творчий потенціал на рідних теренах українці приречені бути сиротами на своїй обітованій землі, приречені бути об’єктом спекуляцій на мовному питанні, приречені на виродження.

Доля українського слова простежується на прикладі образка зустрічі з небайдужим читачем, якому автор дарує свою книгу. Влучна ремарка — “я роздаю її усім знайомим, бо вона ніде не продається (книги взагалі не купують, якщо це не детективи)” — стає кодом української духовності.

Золоті розсипи повістей з багатого письменницького родовища — у книгах “...А жито половіло”, “Дні білих камінців”. Цьогоріч побачили світ вибрані твори “Ключі від раю” у видавництві “Ярославів Вал”. І жодного разу влада не підставила плече, аби посприяти виходу книги. І щоразу Кердіваренко, як Сізіф, котив свою ношу під гору самотужки. Чи це промовляють у ньому святі селянські гени? Сільські трударі не звикли нарікати на умови, відчуваючи відповідальність за хліб на столі. Письменник має дбати про хліб духовний. Він і нині несе слово як іскру Божу, як Прометеїв вогонь, з вірою в силу любові добротворення.

Йдучи в незвідані краї
Крізь часу дикі хащі,
Ми мрії губимо свої
І наміри найкращі.
І біль несемо ув очах,
І крик, що не прорветься,
Любов до сущого, як цвях,
Все глибше входить в серце.
І все, що сталось й не змогло,
Лиш обпекло жагою,
В незникне чисте джерело
Стікає добротою.

Вірш “Йдучи в незвідані краї” О. Кердіваренку... приснився. Він же дав назву збірці. Цей текст, датований 1975—2007 рр., можна назвати філософським заповітом, автор повертався до нього, шукав найточніше слово, щоб передати найдорожчу істину.

Пуповину О. Кердіваренка зарито в селі Станкуватому Вільшанського району, що на Кіровоградщині. І тримає це село над долиною серед безкрайніх степів свого сина на найкоротшій відстані — ревного болю. Вилетівши в 17 із рідного гнізда, душею він щоразу повертається в край білих акацій і вишневих садків, бо знає: саме тут джерело невичерпної сили — і віддати її без жалю до останку варто саме тут. Щемкі спогади юності, передчуття кохання і зачарованості роззброюють:

Яка ти чарівна і мила!
Я лиш одного не збагну:
Тебе весна таку зробила,
Чи ти, така, — таку весну?

Вірші нагадують світлини душі, у слові закарбувалася, зокрема, відповідальність перед товаришами, з якими служив на флоті:

Там друзів десь, може, в безодню
Кидає і в небо здійма.
Чому мене з ними сьогодні,
Чому мене з ними нема?
Рве вітер солоні простори,
Вода розсипається в прах,
Над збуреним, спіненим морем
Чумацький гойдається Шлях...
Не спиться. В уяві шалено
Стихія шумить і гуде.
Здається, що море без мене
Спокою, як я, не знайде.

Щоб побачити сутність людини, варто придивитися до того ідеалу, який вимальовується у спілкуванні з нею. Любов, добротворення, віра в себе, повага до людини, чесність перед землею і людьми, обов’язковість і відповідальність, протест проти несправедливості, а головне — совісність. Риси, які Кердіваренко-журналіст бачить у своїх співрозмовниках, власне, і є його автопортретом. Бо чим, як не совісністю, пояснити почуття провини перед гостинністю сільської бабці, якій забули завезти мішок із рожевою латкою (однойменне оповідання)? А хіба не протестом проти української терплячості народжена мініатюра “Кнопка”? Її риторика переконлива завдяки парадоксальному поєднанню наївності й глибини міркувань стосовно масштабів нашої розгубленої терплячості: “Може, так і треба, що зупинилися заводи, розвалилося виробництво і класні фахівці подалися у реалізатори, а то й далі — на заробітки у близьке і далеке зарубіжжя... Може, так і треба, щоб метал, який століттями накопичувався на виробничих об’єктах — у конструкціях, устаткуванні, машинах, електромережах, у пам’ятниках — вирізається і пливе у брухт (...). Може, так і треба, щоб гигнули заощадження населення... Може, так і треба, що гарантована Конституцією безплатна охорона здоров’я стала настільки платною, що зробилася недоступною для більшості українців... Може, так і треба, що зарплата і пенсії нижчі за прожитковий мінімум...”. “Може, так і треба?” — наївно-провокативне питання лишається відкритим, а переосмислення реальних подій конденсується до ємкої метафори — назви твору.

Повість “Загадка однієї долі” вирізняється оригінальним ходом: особистісно пережите (образ гостя редакції) прагне фіксації у слові (образ журналіста як довіреної особи). Внутрішня роздвоєність очевидця подій і їхнього літописця прагне гармонійного злиття. Автобіографічність спогадів променіє світлом доброти. Несподівано головною героїнею твору стає корова Лиса, годувальниця і рятівниця, завдяки якій велика сім’я вижила у страшній війні. Врешті-решт Лиса з її добрими й ледь насмішкуватими очима сприймається як метафора долі українського народу, який знає всі біди, переживає, втішає, нагадує про обачність. З Лисою пов’язаний початок трудової діяльності шестирічного героя, а її втеча з ненависного фашистського полону сприймається як закономірність розвитку характеру, ба більше: корова стає символом добровільного уярмлення на визволеній землі.

Ніби мимохіть у тканину повісті вплетено вузлики філософських думок, на чисті дитячі враження накладається доросла розважливість і державницька відповідальність перед майбутнім: “Поганих народів немає, але в кожному народі є виродки. (...) Лихо, якщо негідників завелося багато серед так званого простого люду, та стократ гірше, якщо дикунство проявляють і плодять так звані еліти, керманичі, високопосадовці. Від них, таких вождів, і війни, й окупації, і все зло. Народи не починають війни (окрім революцій, повстань). Для кожного народу війна — страшенна трагедія. Війна вигідна тільки зарозумілим і нерозумним, якими рухають їхні зажерливість, жадоба, заздрість, марнославство”. Державницьке мислення письменника простежується у нібито побіжних деталях, котрі насправді є формулою зміцнення державності: що в багатодітній сім’ї склався “оптимальний розподіл обов’язків”, що материна відмова віддати синів у суворовське училище мудра, бо державні сироти позбавлені головного — любові.

Одна з шістьма дітьми в повоєнному селі, мати Олександра Федоровича “не співала ніколи і не плакала. Лише інколи, на печі, обліплена нами, вона гладила нас по голівках долонею, тихо співуче промовляла до Феді, чоловіка свого, нашого батька, який пішов на фронт, жалілася йому. Без сліз. Під цей монотонний, тихий речитатив ми засинали... До всіх бід навесні сорок шостого наша хата згоріла”.

Асоціативно спогади про родинне дерево стають порівняльними містками до джерел працелюбства і моральної відповідальності — ознак вродженої інтелігентності: “Дід Марко і дід Маркіян по війні викопали у жінчиному селі ставок. Удвох. Лопатами. Ставок і досі є. Жаль, село гине. Гарне було”.

Особливістю стилю прозаїка є ощадливість у тропах, зате яка філігранність образотворення іскриться в них! Текст дарує блискучі знахідки, подібні до зіркових спалахів. Принагідно згадаю повість “Дірка в космоплані”. Порівняння в ній зачаровують: образ уфолога Танаса Волосожарського зображено одним мистецьким мазком — постать “розіп’ята на велосипеді, суха, як восени кукурудзяна бадилина”; Гаврило Корінь “світить лисиною, симпатичною лисиною, як повний місяць, обгорнутий павутинням хмар” і пересуває кісточки на рахівниці “куцими і товстими, як дійки в корови, пальцями”; а так звані астронавти висипалися з кузова, як галушки з ложки. Саме життєствердний гумор, на якому письменник ніколи не економив, дає надію на духовне здоров’я нації, а отже, відкриття новими читачами художнього всесвіту Олександра Кердіваренка.

Ми таки один народ

Поезії засвічена зоря (Антологія Бойківського краю). Упорядкування, концепція, загальна редакція Олеся Дяка. — Львів; Дрогобич: Коло, 360 с.

Микола ПЕТРЕНКО,
член НСПУ

Вихід у світ саме такої антології по-своєму знаковий. Бо ж саме ним тебе заохочують озирнутися в давнє, упевнитися в тому, що ми таки один народ, — але скільки в нас є відмінного, не порізняючого, та все ж збагаченого відтінками і нюансами, особливими прикметами, напівбарвами і напівголосами!

От живемо нині поряд, зустрічаємося щовівторка — принаймні я говорю про чолових авторів антології Василя Щеглюка, Олеся Дяка, Василя Гаврилишина. Так, українці, так, служителі Слова.

А от виявляється, що вони причетні ще до майже що племінного клану – бо вони бойки. От я — полтавець, Володимир Бондаренко — слобожанин, Богдан Чепурко — подолянин, ще хтось звідки чи звідти. Але ж вони ще й бойки. Тим відмінні. Як і гуцули, як і лемки.

Тож оглядаючись у задавнене — уявляєш собі: це ті осередки нашого народу, яким довелося жити на пограниччі, і то не просто географічному, а націєтворчому. Бо ж поряд – поляки, словаки, румуни чи мадяри. І треба зберегтися, треба триматися купно, треба утверджуватися і не розпорошуватися. Бути відмінними. Від малоприкметного до найприкметнішого, що западає в око — не той капелюх, не так збитий на вухо. Не та хустка, не такий очіпок, свитка, ногавиці, сорочка. А вже про узори їхніх вишивок — то вже тут розмай для досліджень: ось так і тільки так! Бо ми інші, бо ми відмінні! Бо ми маємо відрізнятися, бо ми маємо засвідчити свою окремішність — із вірою, що це наш прихисток і наш захист, і то протягом віків.

Має свої відтінки і все, що поріднене зі словом: пісні, перекази, казки, примовки, заклинання, плачі...

Як жили вони у всі ці довгі століття?

Бойки не належать до багатих народів. Але ж мав бути певний достаток — бо без нього хто б наважився мати добрий десяток дітей — а їх же треба вигодувати, взути і одягти, навчити ремесла, прилаштувати в окремішньому житті, — але щоб не геть відрубно, щоб певним чином — поряд.

І ще для мене незаперечне — саме звідси ще козацька Україна отримувала демографічну підтримку. Саме звідси йшли на Хортицю, звідси переселялися на обезлюднене після татарських набігів Придніпров’я. Бо ж і гетьмани наші — Виговський чи Сагайдачний, саме з цих місць, і не тільки вони — адже йшли звідси не самі, адже з ними були однодумці й побратими, які були переконані: йдуть на землі рідні, землі одвічно українські. Які потребують їхнього запалу і вірної руки, їхніх сердець і їхньої шаблі. Йшли із одвічно виплеканими моральними засадами, із непохибною вірою, із високою правдою.

Так, ми єдині, — але й з певними відмінами. І це прекрасно. І автори цієї антології це яскраво засвідчують.

Шевченковому Щоденнику — 160 років

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка

Ми перетинаємо серединну часову межу проекту, присвяченого 160-й річниці з часу початку в червні 1857 р. Шевченкового Щоденника, який поет вів до травня 1858 р., а в липні подарував М. М. Лазаревському.

Напередодні Нового року публікуємо передноворічні поетові записи 24, 29 і 30 грудня 1857 р., присвячені його другові Михайлу Щепкіну. В авторських коментарях історика-шевченкознавця Володимира Мельниченка розповідається про велику дружбу двох українських геніїв.

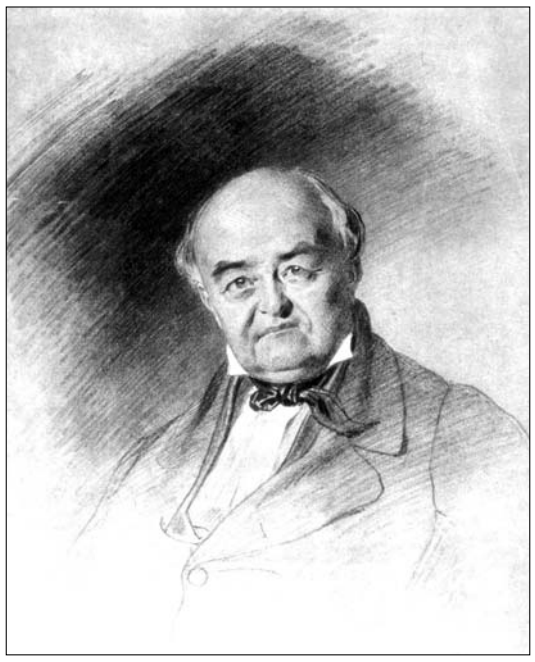

Тарас Шевченко. Портрет М. С. Щепкіна. Москва, 16 березня 1858 р.

24 грудня

Праздникам праздник и торжество есть из торжеств!

В три часа ночи приехал Михайло Семенович Щепкин.

В три часа ночи приехал Михайло Семенович Щепкин.

Один із найкоротших записів у Щоденнику. Того щасливого дня Шевченку було не до записів. Узагалі вони відновилися аж 29 грудня після від'їзду М. С. Щепкіна, але присвяту поеми “Неофіти”, що створена 5—8 грудня, поет артисту зробив саме цим днем: *“М. С. Щепкину. На память 24 декабря 1857”*. І відразу після цих слів:

Возлюбленику муз і грацій,
Ждучи тебе, я тихо плачу
І думу скорбную мою
Твоїй душі передаю.

Привітай же благодушне
Мою сиротину,
Наш великий чудотворче,
Мій друже єдиний!

Тарас Григорович також подарував у цей святковий день артисту свій автопортрет із дарчим написом: *“Михайлу Семеновичу Щепкину на память 24 декабря 1857 года от Тараса Шевченка”*.

Тарас Григорович не назвав місце першої зустрічі з Михайлом Семеновичем, і досі з цього питання існує плутанина. Скажімо, в одній із статей у Шевченківській енциклопедії стверджується, що “зустріч друзів відбулася у квартирі секретаря нижньоновгородського комітету К. Шрейдерса, в якого мешкав Шевченко”. Втім, як свідчив сам Тарас Григорович, він поселився у К. А. Шрейдерса лише 8 січня 1858 р. У спогадах К. А. Шрейдерса, записаних журналістом Г. П. Дем'яновим через більш як 30 років, читаємо, що друзі нібито зустрілися в кабінеті нижньоновгородського військового губернатора О. М. Муравйова. Як це нерідко буває в таких нез'ясованих до кінця ситуаціях, слова незаперечної правди належать поетові. У Максима Рильського є такі рядки про цю зустріч:

Два кріпаки... Один ще вчора
Миколи Палкіна солдат...
І обійма поет актора,
Як батька син, як брата брат,
І зріє віра неозора,
Що згине враг і супостат...

Справді, немає жодного сумніву, що зустріч двох друзів була спалахом тепла і щирої дружби. Вони кинулися в обійми і обидва розридалися так, що довго не могли вимовити й слова...

Нагадаю, що Михайло Щепкін, якому йшов сімдесятий рік, єдиний із Шевченкових друзів відвідав його в Нижньому Новгороді. Дружина Щепкіна Олена Дмитрівна повідомляла їхньому сину 18 грудня 1857 р.: “Батько їде в Нижній до Шевченка за свій рахунок, втішити його...” А 23 грудня додавала в черговому листі: “Батько поїхав в Нижній до Шевченка — віршотворця, якого повернули з заслання і не дозволяють в столицю в'їжджати”. В цих рядках особливо добре видно безкорисливість, щирість і доброту вчинку, який М. С. Щепкін присвятив своєму другові.

Шевченко просив артиста *“показать себе... на тутешній сцені”* і домовився про це з директором місцевого театру О. П. Варенцовим, але Щепкін у листі до Шевченка від 11 грудня, перелічивши спектаклі, в яких готовий грати, свій приїзд із ними не пов'язував: “З цього, що побажають, хай вибирають самі,... а коли що не так, то ми і без театру обійдемося!”

29 грудня

В 12 часов ночи уехал от меня Михайло Семенович Щепкин. Я, Овсянников, Брылкин и Олейников проводили моего великого друга до первой станции и ровно в три часа возвратилися домой. Шесть дней, *шесть дней полной, радостно-торжественной жизни!* И чем я заплачу тебе, мой старый, мой единый друже? Чем я заплачу тебе за это счастие? За эти радостные сладкие слезы? Любовью! *Но я люблю тебя давно,* да и кто, зная тебя, не любит? Чем же? Кроме молитвы о тебе, самой искренней молитвы, я ничего не имею.

В 12 часов ночи уехал от меня Михайло Семенович Щепкин.

Схвильований Тарас Григорович проводжав свого друга, не хотів відпускати, навіть проїхав із ним до першої станції. Востаннє обнялися: Михайло Семенович плакав, і Шевченкові очі були повні сліз... Артист написав поетові, тільки-но приїхав додому:

“Спешу сказать несколько слов. И тело устало, и душе некогда... передай всем поклоны... Дай душе отдохнуть, а то она все время была в таком волнении, что немножко и не под силу...”

...шесть дней полной радостно-торжественной жизни!

Це все, що міг записати засмучений від'їздом друга Шевченко. Півтора місяця тому, в листі до М. С. Щепкіна від 12 листопада Шевченко благав: *“Якби-то побачиться, якби-то нам хоть часиночку подивиться один на одного, хоть годиночку поговорить з тобою, друже мій єдиний!”* А тут цілих шість днів повного, радісно-піднесеного життя!

На щастя, щире захоплення Щепкіним і безмежна вдячність йому назавжди збереглися в поетових листах, відправлених друзям на самому початку 1858 р. Я зібрав ці дивовижні рядки, написані 4 січня, докупи:

З листа до С. Т. Аксакова:

“Простите мне, что я не написал вам с Михайлом Семеновичем. Не мог. Старый чародей наш своим посещением сделал из меня то, что я и теперь еще не могу прийти в нормальное состояние... Нет, таких богатырей-друзей немного на белом свете. Да я думаю, что он один только и есть. Как я, однако ж, не по-христиански думаю. А этому причина тот же великий наш чудотворец Михайло Семенович. Храни его Господь на поучение людям”.

З листа до П. О. Куліша:

“Наробив він мені, оцей старий, лиха: приїзжав до мене на святках колядувать. Я й досі ще хожу неначе з тяжкого похмілля од його колядок. Учистив старий! аж пальці знать. І де в його узялась така жива, сердечно трепещуща, жива натура? Диво, та й годі!”.

З листа до М. М. Лазаревського:

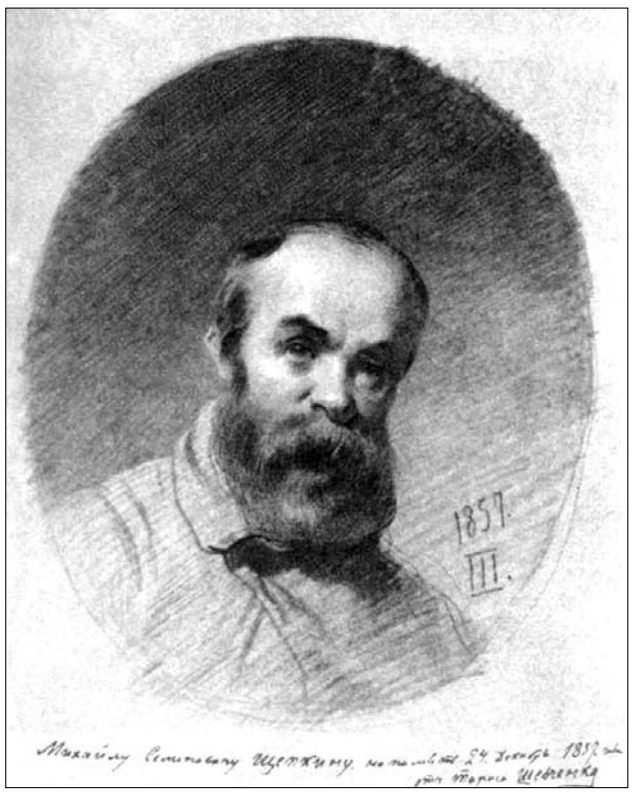

Тарас Шевченко. Автопортрет. Нижній Новгород, не пізніше 28 листопада 1857 р.

“Приїжджав до мене колядувать старий М. С. Щепкін, то я після його колядки ще й досі хожу, неначе після похмілля. Нехай йому Господь шле добре здоров'я”.

З листа до М. О. Максимовича:

“Я ще й досі не охолонув од мого дорогого гостя, і досі ще стоїть він у мене в очах і не дає мені покою ні вдень, ні вночі... Завдав він мені свято. Так учистив, що аж пальці знать.

Вибач мені, мій голубе сизий, ради великого Бога, що я тобі так оце нашвидку пишу, єй-богу, нічого в голову не лізе, кроме нашого великого чудотворця Михайла Семеновича”.

Но я люблю тебя давно...

Такої напруги щирих емоцій і дружніх почуттів, такої вдячності за справжнє, чудотворне щастя, подароване дружбою, у Шевченка більше не зустрічаємо. Нічого подібного, здається, не знайдемо у світовому мемуарному й епістолярному жанрі. У вдячно-вогняних словах про М. С. Щепкіна — серце, що завмирає від захоплення. Як зазначив І. М. Дзюба, поетові “записи цих днів підносяться до апофеозу щастя”. Нагадаю Шевченкові слова з повісті “Художник”:

“Много, неисчислимо много прекрасного в божественной, бессмертной природе, но торжество и венец бессмертной красоты — это оживленное счастием лицо человека. Возвышеннее, прекраснее в природе я ничего не знаю”.

Тож якщо коли-небудь нарешті буде зображено справді щасливого Шевченка, то поряд із ним обов'язково побачимо й Михайла Семеновича.

Працюючи в Москві над книгою “Тарас Шевченко: “Мій великий друг Щепкін” (2009), я знайшов місце, де стояв будинок артиста, в якого гостював поет у березні 1858 р. (на розі двох провулків — Воротниковського і Старопименовського). Доклав чимало зусиль, щоб тут було встановлено пам'ятник щасливим друзям — Тарасу Шевченку і Михайлу Щепкіну. Не вдалося. Хто ж у Москві посміє дати дозвіл на спорудження пам'ятника двом геніальним українцям...

І. М. Дзюба справедливо зауважив: “М. С. Щепкін, людина старша, не такий нестримний у виявленні почуттів (може, й професія актора виробила певний самоконтроль), — але й його відданість другові, вболівання за нього безмежні”. Втім, на це звернув увагу ще радянський театрознавець А. А. Дерман: “Листи Щепкіна до Шевченка наповнені не стільки палким ентузіазмом, скільки суто батьківською турботою про поета”. На правах старшого друга Михайло Семенович міг навіть жорстко вичитати Тараса Григоровича, за те що в Нижньому Новгороді забагато часу дозвільно проводив із друзями: “Ти, кажуть, друже, кутнув трохи, ніякий ляпас мене б так не образив. Бог тобі суддя! Не щадиш ти і себе, і друзів твоїх. Погано, дуже погано... Вибач за мої грубі слова. Дружба вимоглива, а ти сам вибрав мене в друзі, тому нарікай на себе... А все-таки цілую тебе без ліку і твою бороду”.

...мой незабвенный Михайло Семенович Щепкин.

Добре розуміючи, що М. С. Щепкіна *“всі до єдиного руського чоловіка знають”*, Шевченко усвідомлював особливу виокремленість його стосунків із артистом і вичерпно щиро сказав про дружбу з ним: *“Ось це, що називається друг. І я безконечно щасливий, маючи такого щирого друга”*. Зі свого боку М. С. Щепкін звертався до поета “Друже Тарасе!”, “Друже мій!” і підписував листи: “Твой, щирий друже, Михайло Щепкин”; “Твой старый друг Михайло Щепкин”.

Щоправда, дехто нині про це забуває. Понад усе неприємно, коли таке трапляється на енциклопедичному рівні. Наведу прикрий приклад. У Москві видано “Хронологический словарь всемирной истории” (2006). Серед восьми світових подій, внесених у словник під 1788 р., є й народження М. С. Щепкіна. Зокрема сказано, що “М. С. Щепкін приваблював усіх славетних людей того часу; його дружбою дорожили Пушкін, Гоголь, Бєлінський, Грановський, Кудрявцев”. Але Щепкінові стосунки з професором Московського університету П. М. Кудрявцевим (1816—1858), який разом зі своїм учителем Т. М. Грановським заклав основи російської медієвістики, не йдуть ні в яке порівняння з його дружбою з Шевченком, який відсутній у цьому ряді. Виявляється, про Тараса Григоровича “забули” найперше у статті про М. С. Щепкіна в енциклопедії Брокгауза і Ефрона, з якої в наш час бездумно переписали цитовану фразу до новітнього словника. Та що там! У згаданому виданні взагалі не зафіксовано день народження Тараса Шевченка! Недогляд, неосвіченість чи свідомий вивих сучасного російського бачення українського генія в контексті всесвітньої історії?!

В енциклопедичному виданні “Русская культура с древнейших времён до наших дней” (2004) особливо наголошено, що Михайлу Семеновичу, який говорив і грав українською мовою, довелося “терміново переучуватися” і через кілька років він уже володів російською мовою, “як корінний

москвич”. Насправді в цьому факті важливим є те, М. С. Щепкін переніс на російську сцену справжню українську ментальність і показав художню та літературну самостійність і повноцінність тогочасного українського театру. Роль Чупруна у спектаклі “Москаль-чарівник”, яку він виконував у Малому театрі з 1829 р., користувалася величезним успіхом і, скажімо, в жовтні 1844 р., на гастролях у Петербурзі, де бачився з Шевченком, артист співав українські куплети Чупруна 12 разів (!).

Важливо пам’ятати, що Шевченко прекрасно розумів історичне призначення *“безсмертного старця”* М. С. Щепкіна: *“Нехай тебе Бог милує і стереже на славу великого святого мистецтва”*. Проте захоплений грою М. С. Щепкіна у спектаклях, показаних у Нижньому Новгороді, Шевченко акцентував інше: *“Але яскравіше й осяйніше великого артиста стоїть велика людина...”*.

Справді, Шевченкове ставлення до М. С. Щепкіна є небаченим в історії прикладом істинного захоплення Людиною. З іншого боку, мав рацію вже згаданий А. А. Дерман, який зазначав, що “з найбільшою виразністю виявляється привабливість М. С. Щепкіна і саме коріння його (українське! — *В. М.)* в історії стосунків із великим українським поетом Тарасом Шевченком”. За словами І. М. Дзюби, “стосунки Шевченка і Щепкіна — один із найзворушливіших зразків людської дружби, на яку здатні тільки великі серця”. Вчений справедливо вважає, що поета й артиста зближувала і спільність долі (кріпацьке походження), і національний корінь, і епос правди, і народність естетичного ідеалу, — але це ще не все: “Був ще, мабуть, в обох геній любові до людини, і він їх вирізняв серед багатьох інших щирих друзів, він їх незримо поєднав і єднав на відстані роками”.

Додам до цього, що Шевченко серцем відчув добру душу М. С. Щепкіна та його щиру й суцільну занурeність у театр, абсолютну відданість сцені, про що прекрасно сказав С. Т. Аксаков: “Театр уже був для нього необхідністю, повітрям, умовою життя... Жити для Щепкіна означало грати на театрі, грати — значило жити”. Це було зрозуміле й близьке Шевченкові! Правнучка Майстра Т. Л. Щепкіна-Куперник писала: “Поет піддався благотворному впливу світлої природи Щепкіна. Він швидко став звати його “батьку” — і це не було пустим словом: Щепкін полюбив його, як сина...”

Я не схильний розширено трактувати цей “благотворний вплив” артиста на Шевченка, включаючи у це поняття ще й безпосередній значний вплив на поетову творчість, як іноді зустрічалося. Пам’ятатимемо Шевченкові слова: *“Михайло Семенович у цій справі мені не суддя”*. Задовольнимося тим незаперечним історичним фактом, що сама собою дружба з М. С. Щепкіним, за щирим зізнанням Шевченка, була щастям у його житті.

У день від’їзду друга наодинці з собою Тарас Григорович записав у Щоденнику, що, крім щирої молитви за Щепкіна, він не має чим йому віддячити...

Крім молитви, великий поет мав ще геніальне Слово, і в ньому навіки залишив в історії свою високу й щиру любов до великого артиста.

Пророки

Олександра КАСЬЯНОВА
Фото **Валерія ПОПОВА**

Кожен народ має свого пророка. Так, у китайців є Ду Фу, а в українців — Тарас Шевченко. Ці два поети жили у різні тисячоліття, їх різнять культури, але об’єднує схоже світобачення, філософія серця та бронзова скульптура “Ворота душі. Діалог Тараса Шевченка і Ду Фу”, яку створив до 25-ліття українсько-китайських дипломатичних відносин китайський скульптор У Вейшань. Подвійний пам’ятник відкрили 14 грудня в Ботанічному саду імені О. Фоміна КНУ імені Тараса Шевченка за участю ректора Леоніда Губерського, віце-прем’єр-міністра В’ячеслава Кириленка, Посла КНР Ду Вея, студентів та інших киян. Скульптура вражає, адже кожен митець постає наче зі сторінок однієї книжки. Вони спілкуються, хоча насправді їх розділяють тисячоліття, територія, культури.

Таке мистецьке поєднання У Вейшаня окреслило новий напрям компаративістичних шевченкознавчих досліджень для філологів.

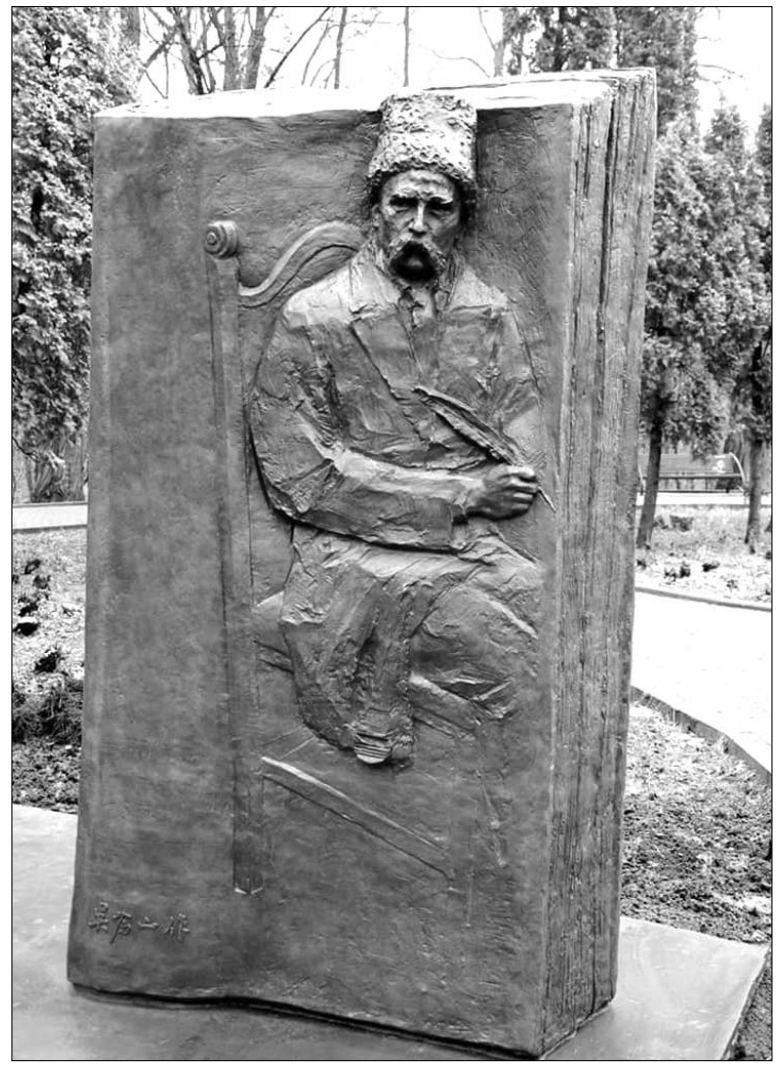

Ілятська знахідка, підіпсована непрофесійними археологами

Михайло ЦИМБАЛЮК,
член НСПУ, Хмельницька область

На межі Хмельницької та Вінницької областей, біля села Ілятка Старосинявського району, дослідили поховання воїна пшеворської культури. Виявили його та засипали після вилучення старожитностей “чорні археологи”. Щоправда, у них прокинулося щось людяне, і раритети опинилися у науковців. Поховання — найсхідніша на території України пам’ятка пшеворської культури з-поміж відомих на сьогодні. Про це на науковій конференції у Національному музеї історії України доповів науковий співробітник відділу охорони пам’яток історії і культури у Хмельницькій області Володимир Захар’єв.

Доволі сенсаційна знахідка при злитті річок Південний Буг та Іква зусиллями депутата Старосинявської селищної ради Олега Лучіцького потрапила у відділ охорони пам’яток історії та культури у Хмельницькій області. У напівсферичній оковці щита на метровій глибині були перепалені кістки, кінців’я ремінця, фрагмент ножика, окiв’я якогось предмета, обламаний цвях-вухналь і шматок посудини. Зверху на них — вістря списа та зігнутий у кілька обертів меч. Ці артефакти зараховують до пшеворської культури II-III століть нашої ери, що поширювалася на територію Польщі та Західної України.

Територію Хмельниччини досі не вважали ареалом пшеворської культури. Хоча протягом століття схожі могили на території Хмельницької області знаходили тричі: біля села Аркадіївці Хмельницького району, поблизу Громівки Старокостянтинівського та Тернави Дунаєвецького районів.

Непрофесійні дії озброєних металошукачем виявників поховання призвели до пошкодження артефактів. Зокрема ударами лопати попсували меч.

Фахівці відділу охорони пам’яток історії та культури додатково підняли два цвяхи для кріплення умбона (оковки щита), фрагмент кістяного гребеня і заготовку на свинцеву пломбу. Все це передали на зберігання у фонди Кам’янець-Подільського музею-заповідника під час науково-практичної конференції “Археологія&Фортифікація”.

— Меч зігнутий відповідно до ритуалу, був скручений трисегментним зигзагом, але, судячи зі слідів на поверхні меча, виявники намагалися розрівняти його, щоб надати “товарного” вигляду, — прокоментував археолог і краєзнавець Володимир Захар’єв. — Один фрагмент меча завдовжки 38 см, інший — 35. Клунок зі слідами глибокої корозії завширшки близько 6 см, а завтовшки — до 4 мм. Дослідження вказує на загальну довжину меча у 75 см. Варто зазначити, щоб зігнути такий меч новим, необхідно було докласти чималих зусиль.

Унаслідок непрофесійних розкопок самодіяльних “археологів” втрачено середню частину меча завдовжки 8,5 см. При очищенні від іржі наконечника списа вони знищили втулку для древка і зіпсували “крила” клинка. Вістря списа мало бути також зігнутим удвоє. Та виявники стверджували, що предмет був рівним. Ножик зберігся фрагментарно і не зацікавив “першовідкривачів”, на ньому виявили сліди “воронення” давнім ковалем. Кінців’я ж бронзового портупейного ременя, на відміну від залізних предметів, збереглося пристойно.

У засипці могили при додатковому обстежені професійні археологи знайшли шматок свинцю 1,8х1,0-1,2 см. У вогні він не був, тому його можна трактувати, як своєрідну пломбу для “запечатування” могили. У християнстві цей звичай язичництва зберігся у грудочці землі, що кидає у могилу священик, а за ним — усі учасники похорону. Тут же знайдена, ймовірно, кришка від ритуальної посудини.

— Оскільки слідів горіння у самій могилі не було, то ми вважаємо, що кремацію тіла з предметами озброєння та побуту здійснювали на стороні, — робить висновок Володимир Захар’єв. — Потім рештки складали в умбон згорілого щита, що виконував роль поховальної урни, поклали в ямку, засипали кремаційними рештками небіжчика і прикрили зверху вістрям списа-сулиці та ритуальним мечем. Далі, можливо, біля відкритої могили проводили останню тризну з небіжчиком. Після цього вкинули у засипку кістки жертовної тварини і риби, оскільки поховання розташоване на березі річки. Після всього засипали поховання землею.

Знахідка біля Ілятки сприяє глибшому пізнанню історичного процесу першої половини I тисячоліття нашої ери і, зокрема, свідчить про завойовницькі устремління Пшеворських племен. А обставини, за яких її виявлено та варварське ставлення “першовідкривачів” до знахідок, свідчать про відсутність у масовій свідомості культури поводження з історичною спадщиною та належної поваги до нашого історичного минулого.

Артефакти з могили давнього германця II-III століть

Довідково: *Пшеворська культура на території України датується I-III століттями нашої ери. Етнічну належність носіїв культури на теренах Верхнього Подністров’я і Західної Волині розглядають з урахуванням впливу ранньослов’янських племен Зарубинецької культури (неукріплені поселення), а також старожитностями Черняхівської культури поселення навколо укріплених городищ). Дослідження показали, що в першій половині I тисячоліття тут формувалася одна з груп східнослов’янських племен. Окремі пшеворські поховання зі зброєю, очевидно, пов’язані з населенням Моравії, яке прийшло сюди у зв’язку з початком “великого переселення народів”.*

Минько та злі прибульці

Еліна ЗАРЖИЦЬКА,
м. Дніпро

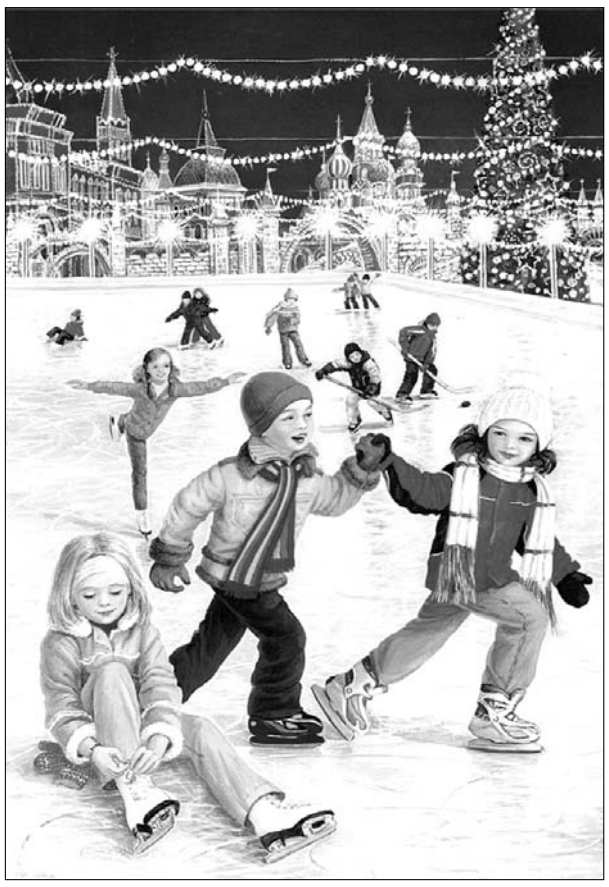

Передсвятковий день на льодовій гірці

В останній день старого року на гірці в парку було гамірно і весело. Діти гралися в сніжки, ліпили снігових баб, каталися на санчатах. Деякі з’їжджали з гірки, стоячи на ногах, а деякі — на животі.

Це було чудово! І ніхто нікому не робив жодних зауважень. Мами готували святкову вечерю, а тата їм допомагали. Бабусі випікали чудові торти і прикрашали тістечка. Звичайно, коли мами проводжали своїх дітей на вулицю, вони їм казали:

— Діти, будь ласка, грайтеся біля будинку.

— Так, мамусю, не хвилюйся, ми від дому — нікуди, — відповідали діти.

А потім, як завжди, вони забували про те, що обіцяли мамам і дуже скоро потрапляли у парк, на гірку.

Взимку сонце сідає рано, і діти не помітили, як настав вечір. Темні тіні потихеньку огорнули землю. Минько, разом із молодшою сестричкою Дарусею, захекавшись, вчергове піднялися на гірку.

— Миньку, а всі пішли по домівках, тільки ми з тобою залишилися, — сказала Даруся братові.

— Нам теж час повертатися, — відповів їй Минько. — Бо ми ж мамі не сказали про те, що на гірку пішли.

Він розвернув санчата і, притримуючи мотузочку, запропонував сестрі:

— Сідай попереду. Ще раз з’їдемо і — гайда! — додому.

— Ой, Миньку, дивися, там щось яскраво світиться! — весело закричала Даруся.

— Справді, ніби друге сонечко зійшло, — спантеличено почухав потилицю брат і задер голову.

Діти побачили, як навпроти них, у повітрі, завис незвичайний плаский предмет, що переливався яскравими різнобарвними вогнями.

— Може, це літаюча тарілка? — припустив Минько. — Думаю, нічого вона нам не зробить. Повисить і полетить у своїх справах. А ти не гай часу марно. Сідай скоріше.

— А що це — літаюча тарілка? — запитала Даруся, слухняно сідаючи у саночки.

— Ну, це такий непізнаний літаючий об’єкт, — повторив Минько почуті колись слова.

— А навіщо вони? — не вгамовувалась допитлива сестричка.

— Так на них же прибульці літають.

— Хто-хто?

— Прибульці. Істоти такі. Розумні. Вони літають на тарілках — таких собі незвичайних і нікому не відомих пристроях. Їх ще об’єктами називають. Тому що вони непізнані, — пояснив Минько і влаштувався позаду Дарусі.

— Яка вона красива, ця тарілка, — захоплено сказала Даруся. — Он як блищить! Як гірлянда на ялинці.

Минько міцно обхопив Дарусю. Санчата полетіли вниз. Діти їхали і не зводили очей з яскравої небесної гості. А вона спускалася все нижче й нижче. Раптом від неї простягнувся яскравий фіолетовий промінь і ліг на доріжку, якою мчали санчата. Діти відчули, що вони відриваються від землі. Санчата ковзали по променю прямо до літаючої тарілки.

— Ой, Миньку, наші санчата перетворилися на літачок, — весело кричала Даруся.

Вона була зовсім маленькою й анітрохи не боялася. Минько налякано мовчав. Він щосили притискав до себе сестричку, щоб вона не впала.

— Цей промінчик немов повітряна дорога, — розгублено думав він. — Куди ми летимо? І що робити?

У цей час санчата досягли літаючої тарілки й перед ними розкрився люк.

У полоні у злих чучан

Даруся та Минько на санчатах в’їхали в середину тарілки й люк за ними зачинився. Діти опинилися у відсіку — темній кімнаті зі скошеними стінами. Тепер уже й Даруся злякалася і заплакала.

— Хочу додому, до мами.

— Тихіше, Дарусю, не лий сльози передчасно. Прибульці добрі, — спробував заспокоїти сестру Минько.

— Тоді навіщо вони нас сюди затягли? — не вгамовувалася Даруся.

— Може, познайомитися хочуть. Поговорити.

— А я не хочу з ними знайомитися. Додому хочу-у-у... — розмазувала сльози по щоках Даруся.

Минько заспокоював сестричку, а сам уважно оглядався. Звичайно, йому було дуже страшно, але він намагався не показувати свої почуття маленькій. Навпаки, заспокійливо усміхнувся, взяв сестричку за руку і підвів до стіни. Стіна була прозорою, як скло, але коливалася й мерехтіла, наче святкова мамина сукня.

— Дивися, Дарусе, які тут зірки. Бачиш, мерехтять, немов дихають.

— Чому вони такі великі? І вони... тріпочуть, — прошепотіла Даруся.

— Напевно, ми відлетіли з Землі і зараз наближаємося до зірок, — припустив Минько.

— Не хочу віддалятися, — ще гірше заплакала дівчинка.

— Тихіше, дивися, як цікаво!

— До-о-до-о-му хочу-у-у! До ма-а-а-а-мусі!

— Не реви, прибульці нас покатають і

відвезуть на Землю, — заливався соловейком Минько.

Але Даруся затулила личко долоньками і продовжувала нечутно плакати. Раптом щось зашелестіло, відчинилися невидимі раніше двері і в отворі з’явилися дві небачені істоти. Діти вжахнулися, адже прибульці були справжніми потворами. Маленькі, товсті, наче бочки, тулуби, величезні голови з єдиним виряченим оком, довгі кошлаті вуха... Із великої пащі стирчали довгі зелені зубища, а руки нагадували хижі лапи з безліччю кривих кігтів.

Даруся глянула на них і знову міцно заплющила очі. Чудовисько щось прогарчало, але Минько зрозумів його:

— Ми мешканці лиходійської планети Чуч. Зараз ми проходимо випробування, щоб отримати вищу лиходійську ступінь. Викравши вас із Землі і зробивши нашими рабами, ми удостоїмося відзнаки від самого Чучугури.

— Це наш Головний лиходій, — пояснив другий прибулець і ошкірив зуби у жахливій посмішці.

— Негайно відвезіть нас на Землю, — виступив уперед Минько, закривши собою Дарусю. Він намагався якомога сміливіше дивитися на потворне страховисько.

— Нас матуся чекає, — крикнула Даруся.

— От і нехай чекає, — злобно блимнуло оком чудовисько і заскреготало гострими зубами.

— Чим більше гидоти ми зробимо, тим краще, — підтримав його товариш, потираючи лапи із задоволеним виглядом.

— За кілька хвилин виходимо на безпечний для нашого корабля курс і тоді вже ніхто не зможе вам допомогти, — злостилися огидні істоти.

Минько й Даруся з жахом дивилися на них. Вони настільки перелякалися, що й плакати не могли.

Раптово на одній зі стін спалахнув екран. По ньому нескінченною низкою побігли якісь знаки.

— Невже нас засікли? — одночасно підскочили обидва страховиська і заплескали кошлатими вухами.

— Увага, чучани! Увага! — пролунав тихий мелодійний голос. — Ви чуєте нас?

Чудовиська сіпнулися й переглянулися. Потім неохоче відповіли:

— Так, чуємо.

— Вас було затримано під час порушення Всесвітнього закону добра і справедливості. Ми, його захисники, наближаємося. Готуйтеся зустріти наш корабель, — продовжував говорити хтось невидимий.

Було видно, що злидні налякалися, бо почали дрібно тремтіти, кліпали виряченими очами і клацати зеленими зубищами.

— Приготуйтеся до стиковки кораблів, — наполегливо промовив голос.

— Ваші вказівки виконуємо, — слухняно заторохтіли чучани і почали квапливо перемикати якісь держаки. Тепер, коли їх самих було впіймано, вони перетворилися на тихих, перелякaних і зовсім не страшних капловухих гладунів. У відсіку запанувала тиша, лише клацання держаків, кнопок і клавіш її порушували.

Небесні рятівники

Одна стінка відсіку ковзнула вбік і на порозі з’явилося троє істот, у блискучих зелених комбінезонах і високих чорних чоботях. Вони були схожі на людей, тільки шкіра вирізнялась яскраво-помаранчевим кольором.

— Чучани, ви знаєте, що всі ваші шкідливі вчинки фіксуються на моніторі системи стеження? — пролунало суворе запитання.

— Так, знаємо, — пробелькотів один чучанин. Другий тільки дрібно тіпався, опустивши тремтячі вуха на плечі.

— Ви знаєте, що на того, хто порушує Закон Справедливості, чекає покарання? — продовжував один із прибульців-рятівників.

Чучани стверджувально кивнули.

— Ми розберемось, чи винні ви обидва або хтось винен більше, — палець прибульця вказав на одного з чучан. — Ідіть у свою каюту і чекайте там.

Чучани миттєво зникли.

Тепер рятівники приязно всміхнулися дітям.

— Що, злякалися, маленькі мешканці зеленої планети Земля? Заспокойтеся! Зараз ми повернемо вас додому. Переходьте на наш корабель, — запропонував старший прибулець.

Він обійняв їх за плечі і повів до виходу.

— А саночки... забули, — несміливо прошепотіла Даруся.

— Справді, ваші санчата, — спохопився їхній рятівник, і діти з подивом побачили, як санчата поїхали за ними слідом. Разом вони увійшли в велику світлу каюту і стіни за ними зімкнулися.

— А що буде з чучанами? — запитав Минько.

— Корабель чучан ми відправимо на їхню планету. Потім заблокуємо її атмосферу і чучани протягом трьох тисяч років не зможуть нікуди літати, — пояснив прибулець.

— А хто ви? — запитав Минько.

— Ми — Небесні Рятувальники, — відповів йому новий друг.

— І де ви живете?

— Ми живемо на планеті Лю, яка дуже далеко від Землі. В усі часи ми боролися проти зла, насильства і жорстокості. І так буде завжди.

— То ви — наші друзі? — заплескала в долоні Даруся.

— Так, ми друзі всіх добрих людей, які живуть у Всесвіті. Подивіться, діти. Ми наближаємося до Землі, — покликав їх прибулець, який сидить біля пульта.

Діти подивилися на екран. Відчувалося, як стрімко вони мчать крізь темряву до Землі, рідного дому.

— Ось ми і прибули, — приязно усміхнувся старший прибулець. — До побачення, діти.

— До побачення. Спасибі! — подякували рятівникам Минько і Даруся.

— Сідайте на саночки, — їх новий друг кивнув і легко торкнув клавішу на великому пульті керування.

Як тільки Даруся і Минько всілися на саночки, загорілося яскраве сріблясте світло, ковзнуло по дітях, опустилося по санях і простягнулося крізь двері до низу — наче крижана стежечка з гірки.

Даруся і Минько ледве встигли помахати новим друзям на прощання, як санчата вже летіли по блискучому променю вниз — прямо до хвіртки рідного дому.

Біля хвіртки їх чекала стривожена мама.

— Де ви пропадали? — плакала вона, обіймаючи дітей. — Ми з татом вже всіх ваших друзів обійшли. Не знали, де вас шукати!

— Мамусю, не плач. Ми все-все тобі розповімо, — заспокоювали її Даруся й Минько.

Раптом у небі спалахнуло яскраве світло.

— Що це? — здивувалася мама і глянула вгору. Минько і Даруся теж підняли голови. У небі з’явився велетенський напис золотими літерами: “ДРУЖБА НАЗАВЖДИ. З НОВИМ РОКОМ!”

Путівник народними святами

Давно я так не хвилювалася, як на останньому Форумі видавців у Львові. Коли книжки виходять — п’ята, десята, двадцята — поява нової радує, а все ж стає звичною річчю. Але цим разом я їхала на Форум у несподіваній ролі: не як авторка, а так би мовити, як літературна мама. Книгу “Культ предків. Нетуристичні звичаї України” презентувала моя донька Наталка Фіцич.

Вона давно знімала українських митців, майстрів, чим викликала щире здивування в колег-телевізійників: як успішна парламентська кореспондентка перейшла на культуру? Це ж непрестижно, інша справа — політика, якій дістається левова пайка на телебаченні. Важко сказати, чому склалося таке переконання (і, на жаль, така ситуація). В Європі до висвітлення культури зовсім інше ставлення. Але як казав один з українських президентів: маємо, що маємо.

Зірка МЕНЗАТЮК,
письменниця

Наталка свідомо вибрала культуру. Її цикл “ПроОбраз” — то відверті розмови про життя і творчість найвідоміших українських митців — Івана Дзюби, Євгена Станковича, Юрія Мушкетика, Леопольда Ященка, Лідію Орел та багатьох інших. Цикл “Майстер-клас”, до якого увійшла 61 програма, знайомить із народними майстрами України, а заодно з виготовленням писанок і ліжників, серпанку і гребінців із рогу, ложок і вишиванок, розписів хати і різдвяних дідухів.

Але, окрім матеріальної культури, був ще й прекрасний і не менш цікавий пласт звичаїв, традицій, які буквально зачаровували знімальну групу. Ще більше воістину унікальних звичаїв знав науковий консультант програми, відомий етнограф Олексій Доля.

Зовсім недавно пана Олексія — монаха Нестора (він устиг прийняти чернечий постриг) — не стало. Було йому всього 53 роки. Він був на рідкість світлою людиною. Не збирав земних скарбів, жив у крихітній кімнатці в робітничому гуртожитку, зате лишив яскравий слід у вивченні й популяризації народної культури.

Мультимедійний проект “Культ предків”, знятий за його участю, став останньою великою роботою талановитого вченого.

Насправді то був дуже важкий рік. Легко сказати: зняти свята. А це значило, що протягом року в жодне свято знімальна група не зможе бути вдома, святкувати з рідними, а щоразу будуть дороги, робота, зйомки. Це значило на весь рік позбавити свят не лиш себе, а й свою сім’ю.

Тож мені довелося в міру можливостей рятувати ситуацію. Як колись із малою Наталочкою, тепер разом з онучкою Яринкою варити кутю до Різдва, пекти паски й фарбувати крашанки до Великодня. Зате потім мені перепадали гостинці: драбинки з тіста, які печуть до Вознесіння на Луганщині. Мене зачарував цей народний наїв: пекти драбинки, щоб Богові легше піднятися на небо. Або кольорове Богородичне намисто з тіста із Самбора на Львівщині: одягнеш — і вже ти мовби на Ямайці!

Або шулики з маком. Я чула, навіть писала про них у книжці “Зварю тобі борщику”, але, правду кажучи, ніколи не куштувала. А ця проста пісна страва виявилася рідкісною смакотою!

Весь рік я мовби заново відкривала для себе Україну. Та ж знала народні традиції, росла серед них, — мої батьки ретельно їх дотримувалися. Багато читала, та й сама писала про них — маю книжку казок про народні свята “Макове князювання” (вона, до речі, рекомендована для додаткового читання в школі). Але те, що знімала Наталка з Долиною допомогою — о, то було щось неймовірне! Троїцькі віхи на Полтавщині — я ж читала про подібне, про майське дерево у Фрезера, але не підозрювала, що в нас їх також ставлять, як і в Європі! Маковійські хрести, повиті квітами, під Фастовом. Магія вдовиного обіду в Карпатах. Проводи русалок — для мене взагалі був шок, що вони знайшли це, бо хто б міг подумати, що віра в русалок досі десь жевріє, попри всі новітні технології? І, якщо відверто, вона не така вже й безпідставна, якщо врахувати, що русалки — то померлі нехрещені діти.

Багато віднайдених цікавинок лишалося поза телевізійним циклом — унікальні рецепти старовинних страв, новітні народні пісні — а їх теж хотілося донести до широкого загалу. Так з’явилася книжка “Культ предків” — своєрідне літературне відображення документального циклу.

Ця книжка ламає стереотипи. Усі ми знаємо, що на Масницю належить пекти млинці. А ось і ні, — переконують герої книжки разом з Олексієм Долею. В Україні варили вареники, а млинці, та ще й з ікрою, не були обрядовою стравою. Паски з білими білковими головами й кольоровими посипками? Знов помилка! Традиційна українська паска — із “зозульками”, хрестами, “ружами”, а білоголові — то пізніше нашарування, що з’явилося не без російських впливів.

Ця книжка захоплює молодь! У ній використані новітні технології: на сторінках містяться QR-коди. Досить навести на них телефон, у який завантажена программа для їхнього зчитування, — і можна слухати пісні, пройти майстер-клас із приготування різних обрядових страв і печива, побачити на власні очі те, про що йдеться в книжці. І, знаєте, це спрацьовує. На презентацію книжки в Музеї друкарства прийшли київські четвертокласники. Сучасні міські діти (а книжка ж для дорослого читача), але бачили б ви, з яким азартом вони кинулися відкривати й передивлятися захований за QR-кодами матеріал!

Ця книжка стала й для мене уроком, допомігши позбутися прикрих сумнівів.

Не секрет, що ставлення до літератури змінилося; письменник не мусить бути борцем і пророком, книжка — товар, тут діють закони ринку. Вийшла книжка у світ? Пиши продовження. Це стимулює продажі.

Так, книжка — товар. Та, попри все, цінність цього товару не тільки в якісній поліграфії. Насамперед вона — духовна, нематеріальна. То, може, все-таки краще раз, та гаразд? Писати, коли маєш що сказати людям, а не гуркотіти порожняком? І шліфувати слово, і відточувати образи, а не скочуватися до літературного заробітчанства?

Наталка працювала над книжкою зі старосвітською прискіпливістю. Все намагалася щось переписати, хоч я запевняла її, що написано добре. Але не було мені віри. “Ти так кажеш, бо ти моя мама. Хочеш мене підтримати.” Врешті я попросила Лесю Воронину, з якою багато років дружу і в чесній та фаховій оцінці якої Наталка не сумнівалася. Аж коли Леся схвалила написане, рукопис помандрував до видавця.

І ось я тримаю книжку в руках і потихеньку радію.

Дякую, доню! Ти добре впоралася.

Звичаєві родинні рецепти із книжки Наталки Фіцич “Культ предків”

Рецепти від Ніни Рабчевської

Пісна вечеря

Хліб

На 1 літр води 80 грамів дріжджів, 1 чайна ложка солі і трохи борошна. Розчинити рідкувате тісто. Як побродить пару годин, додати борошна, щоб тісто не було круте, і вимісити. Залишити, щоб вдруге підійшло. Змастити форми олією, викласти тісто. Залишити підійти у формах. Пекти у печі 40 хвилин.

Борщ пісний поліський

Півкілограма квашеної капусти, п’ять сушених білих грибів, 100 грамів помитого пшона залити 4 літрами холодної води і поставити у піч варити. Підсмажити на олії цибулю і додати до борщу, а також приправу (перець, часник, петрушка). Доварити.

Каша пісна

200 грамів помитого пшона, 1 чайна ложка солі, 1 літр води помістити у такий горщик, щоб вони зайняли половину його об’єму, варити у печі до готовності. Вода має википіти, каша уваритися і стати густою.

Варіант 2. Усе те саме, але без солі. Натомість додати столову ложку самогону — для хрусту. Можна посипати цукровою пудрою.

Святковий обід

Старовинне коливо

До звичайної води додати трохи свяченої, розмішати у ній мед або цукор. Поламати руками (не різати) профсору або домашній хліб. Залити солодкою водою.

Борщ

На 4 літри води 300 грамів квашеної капусти, 100 грамів помитого пшона, шмат

курятини, шмат свинини (або будь-якого іншого м’яса). Поварити півгодини, додати підсмаженої на олії цибулі та приправу (часник, перець, петрушка), закрити кришкою і залишити у печі “упарюватись”.

Куліш

На 2 літри води 200 грамів помитого пшона, 2 шматки курятини і свинини. Поварити півгодини, додати підсмажену на олії цибулю та приправу, закрити кришкою і залишити мліти. Куліш має вийти за консистенцією, як борщ.

Каша

Помите пшоно залити молоком, додати 1 столову ложку цукру і поварити півгодини. Додати сире яйце, вимішати і залишити у печі під кришкою, щоб загусло і вимліло.

Інші знамениті поліські страви

Поліська юшка з грибами та рибою

100 грамів сухих білих грибів помити і замочити (потім воду з грибів не виливати, а додати у страву). Також замочити 200 грамів квасолі. Як намокне, залити 3 літрами води, поставити у піч варитись. Почистити і порізати 5 картоплин. Посмажити на олії цибулю і моркву. Як квасоля майже зварена, посолити. Додати 1 щуку і доварити.

Млинці розчинені

Потерти дрібно 3 бульби (картоплини), 1 цибулину, додати півлітра теплої води, 1 чайну ложку солі, 20 грамів дріжджів і борошна, щоб вийшло рідкувате тісто. Залишити, щоб побродило. Викладати ложкою на сковороду з гарячою олією і накривати кришкою під час випікання. Подавати з грибною юшкою.

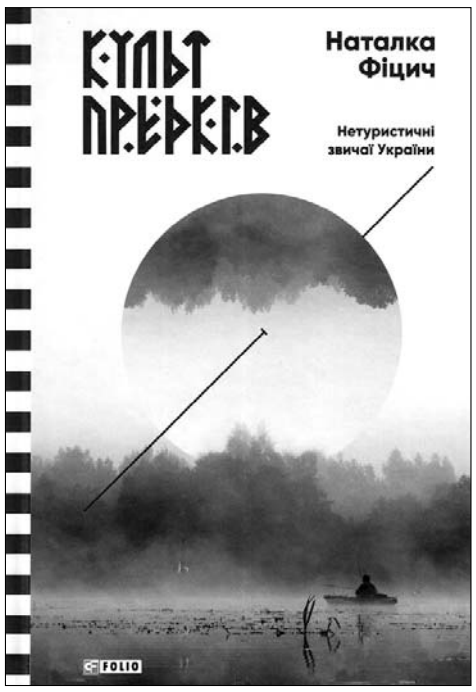

Бульбаники

Потерти бульбу (картоплю), цибулину, почавити часник, додати трохи борошна, яйце, сіль, перець. Викладати ложкою у гарячу олію і випікати.

Подвійні бульбаники
із сирої та вареної бульби

Зварити картоплю і вимнути її з підсмаженим салом. Натерти сиру картоплю і змішати з вареною. Додати пару столових ложок борошна, 2—3 яйця. Із суміші виробити млинчики і пекти у печі або у духовці на деку півгодини. Насмажити сала з цибулею і викласти на готові бульбаники.

Рецепти страв на Святвечір від Ганни Романишин

Кутя

Помити і замочити на ніч пшеницю. Зварити її. Додати мед, мнутий мак, мелені волоські горіхи або халву.

Квасоля

Квасолю замочити на ніч, зварити без солі, потовкти, додати товченого часнику, посолити, змастити підсмаженою на олії цибулею.

Стужена риба

Почистити картоплину, морквину, цибулину, рибу (судак), додати лавровий лист, чорний і духмяний перець горошком. Усе варити півгодини на дуже повільному вогні, щоб ледь кипіло. Відцідити, розкласти у посудини по частині картоплини, кілька кружалець моркви, шматки риби і поставити застигати. *Господиня стверджує, що судак застигає самостійно, до іншої риби треба додавати желатин.*

Книші

50 грамів дріжджів розвести у теплій воді, додати трохи борошна, щоб підійшло. Додати 100 грамів олії, пучку солі, борошно і вимісити тісто. Розкачати паляничку, всередину покласти смажену на олії цибулю. Краї розрізати і загорнути всередину. Випекти у печі.

Рождество

У борошні розмішати пучку солі. Дріжджі розвести у теплій воді, щоб підійшли. Додати борошно і довго вимішувати, підливаючи олію. Поставити у тепло, щоб сходило. Виробити Рождество: скрутити у формі “вісімки” або кола, залишаючи хвостики, наче у пташки. Випекти у печі або духовці.

Рецепти страв від Галини Будз

Холодець

Почистити свинячу ніжку, порізати трохи свинячої шкіри, підготувати півня. Як закипить і трохи повариться, додати 3 цілі почищені цибулини, 3 морквини, сіль, перець чорний і духмяний горошком, кілька лаврових листків, корінь петрушки та жменю чищених зубчиків часнику. Варити 7—8 годин на дуже повільному вогні, знімаючи піну. Відставити, і коли трохи охолоне, розібрати м’ясо, процідити бульйон, додати свіжого товченого часнику. Розкласти по тарілках м’ясо, залити бульйоном і поставити у холодильник застигати.

Цвітлі

Зварити 10 середніх буряків. Потерти на дрібній терці зварений буряк, 10 невеликих коренів хрону, змішати все, посолити, додати 1 столову ложку цукру та приблизно 1 столову ложку оцту, скуштувати. Поставити у холодильник настоюватись.

“Потрібно кожному — вмурувати свою цеглинку в міцний мур нашої спільної національної справи”.

Світлана Бреславська: На землі, між людьми, в душах, у серцях

Кажуть, у Стародавньому Римі Поетів прирівнювали до Пророків, дослухалися до кожного слова, як пізніше — до біблійного царя Давида і до його поетичної Книги Псалмів.

Часи змінюються, відбуваються метаморфози і з пророками, і з поетами, та іноді з’являються такі поетичні рядки, пояснення яким знайдеш хіба що з плином часу, наче підсвідомість усе бачила, та Поетові важко бути пророком у своїй вітчизні…

Що побажати-напророчити українській землі, українському світу наступного року? Миру. На землі, між людьми, в душах, у серцях. Миру і спокою. Суспільству — злагоди, нашим очільникам — мудрості. Терплячості не знаю чи варто бажати, бо чаша терпіння нашого народу століттями стоїть переповнена і не дай Боже їй вихлюпнутись. Адже маємо надзвичайно складну історію. Мусимо її знати, закарбувати в пам’яті кожен урок.

Нехай 2018 рік гідно відзначить дві пам’ятні для України дати — 150-річчя утворення “Просвіти” і 100-річчя Листопадового чину — першої спроби українського державотворення. Обидві події — це ті фундаментальні речі, на яких мусить триматися наше світосприйняття, повинні формуватися наші погляди і переконання. Потрібно докласти зусиль кожному — вмурувати свою цеглинку в міцний мур нашої спільної національної справи, щоб незаперечною істиною звучав рядок Василя Симоненка: “Народ мій є, народ мій завжди буде, ніхто не перекреслить мій народ!”

***

від нині за рік
дочекати

гойдаєш ясла
а там — пусто
лише худібка стоїть
замерзла
і триє царі
з автоматами
і звізда не світить
щоб сліди не виказувати
на снігу
пішли пастерії
на захід
ангел сидить
заплаканий
макогоном калатає
зазирає в макітру
а там — Україна

***

діти були
як ангели
в білих сорочечках
колядували

небо і зЕмля

серед ночі ніжної
в місті засніженому
хто тобі ще
заспіває
наче цукерки
розсипле
іскрами з неба

сину мій
сину Божий
крихітко
там у минулому
з леду колиска
гойдається

***

І хто тобі розкаже про Йордан,
в холодній хаті зимне Водохреща,
і хто тобі зізнається нарешті,
що ти йому — як спраглому вода?

що ти йому, як сонце у вікні...
Як горобці на гілці полохливі,
ми ще маленькі і такі щасливі
на тій світлині, на брудній стіні.

Подай мені мою гірку сльозу,
бо ти мені... бо я тобі... бо нині
дрозди червоне їли на калині,
і плив подвір’ям сиво-чорний сум...

І хто ми, що навпомацки зійшлись
прийдешнє у минулому шукати?
Як сиротина, плаче наша хата,
яку не ми покинули колись...

***

ти ще існуєш
в думках чи уяві
пам’яті хвилі пливуть
кучеряві
на схід

вже не вирішую
бути не бути
зимний твій погляд
вихором крутить
як лід

що тобі сниться
такому одному
я серед ночі приходжу
додому
сама

вже не вирішую
жити не жити
кригою скріплює
серце розбите
зима

Івано-Франківськ, 2017

СЛОВО Просвіти

ТИЖНЕВИК ВСЕУКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА «ПРОСВІТА» імені ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

АНОНС

Будьмо разом!

ПЕРЕДПЛАТА—2018

Вартість передплати (з доставкою і поштовими витратами):

Поштовий індекс — 30617. Сторінка у каталозі — 76

на 1 місяць	14 грн 56 коп.	на півроку	80 грн 90 коп.
на 3 місяці	42 грн 25 коп.	на рік	159 грн 20 коп.

Засновник: Всеукраїнське товариство “Просвіта” імені Тараса Шевченка
Реєстраційне свідоцтво КВ № 4066 від 02.03.2000 р.

Шеф-редактор
Павло МОВЧАН

Головний редактор
Любов ГОЛОТА

Редколегія
Любов ГОЛОТА (голова),
Ярема ГОЯН,
Павло МОВЧАН,
Олександр ПОНОМАРІВ,
Іван ЮЩУК

Заступник головного редактора з виробничих питань
Наталія СКРИННИК
278-01-30 (тел/факс)

Відповідальний секретар
Ірина ШЕВЧУК

Відділ просвітянської роботи
Ольга ЖМУДОВСЬКА

Відділ культури
Едуард ОВЧАРЕНКО

Відділ коректури
Тетяна ЩЕРБАК
Ірина СТЕЛЬМАХ

Комп’ютерна верстка
Ірина ШЕВЧУК
Володимир ЖИГУН

Інтернет-редактор
279-39-55

Черговий редактор
Едуард ОВЧАРЕНКО

Бухгалтерія
279-41-46

Адреса редакції:
вул. Хрещатик, 10-Б, м. Київ, 01001

E-mail: slovo_prosvity@ukr.net
http://slovoprosvity.org
http://prosvitanews.org.ua

Надруковано в ТОВ “Інтерекспресдрук”, вул. Сім’ї Сосніних, 3.

Загальний наклад у грудні — 15 200

Листування з читачами — тільки на сторінках газети.

Відповідальність за достовірність інформації несуть автори. Редакція залишає за собою право редагування та скорочення текстів. Редакція не завжди поділяє погляди своїх авторів. При використанні наших публікацій посилання на “Слово Просвіти” обов’язкове.

Індекс газети
“Слово Просвіти” — 30617

4 820095 780016 17052